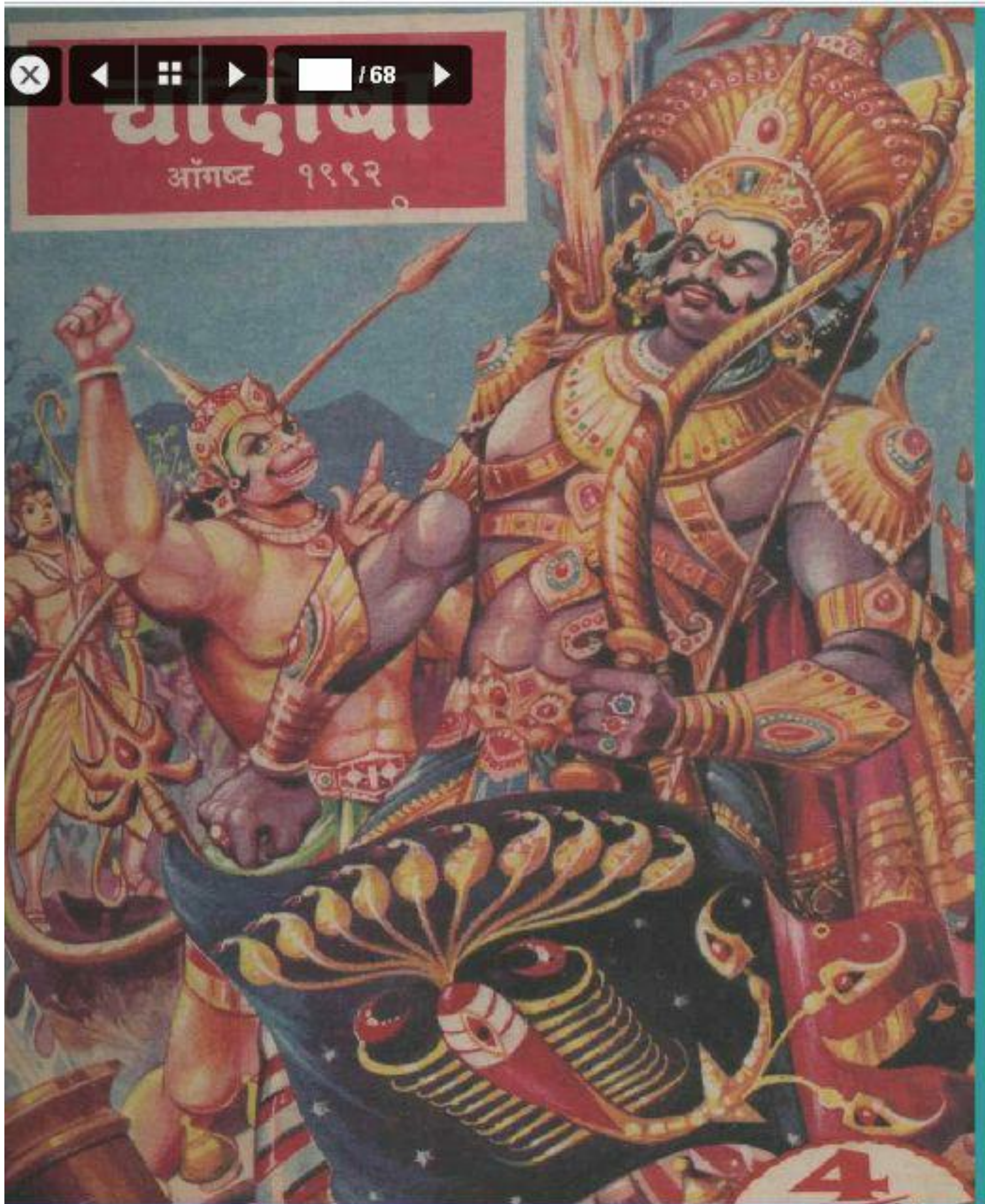

ऑगष्ट १९६२
4

राज्य नवे, नाव जुने!

गेल्या २७ एप्रिल रोजी भारत नि जगातील सुमारे पन्नास देशांच्या प्रतिनिधीं समक्ष युगोस्लाविया फेडरल पार्लमेंट आस्तित्वात आले आणि नवी घटना घोषित करण्यात आली.

आजच्या फेडरल रिपब्लिक ऑफ युगोस्लाविया मध्ये मागील सहा गणतंत्र राज्यांपैकी फक्त दोनच देश सामिल झालेले आहेत, सेर्बिया आणि मांटेनीग्रो. बाकीचे चार गणतंत्र देश एक वर्षापूर्वीच स्वतंत्र झालेले होते. सहा महिने आंतरजातीय वेबनावाच्या परिस्थितीत अनेकांना आपले प्राण गमवावे लागले. अनेकांनी आपलं घर-दार सोडलं आणि खूप अधिक लोक शेजारच्या राज्यात पळून गेले.

युरोपियन कम्यूनिटीने हस्तक्षेप करून कमीत कमी पंधरा वेळा शांतता-करारांवर स्वाक्षऱ्या करवल्या; पण अल्प काळातच ते सर्व करार मोडले गेले. शेवटीं संयुक्त राष्ट्रसंघाने आपली शांति-सेना या अशांति-ग्रस्त भागात पाठविण्याला संमति दिली. मार्चच्या प्रथमार्धात जवळ जवळ १७ देशांतून आलेल्या १४,००० सैनिकांच्या संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या शांति-संरक्षण दलाने भारताच्या लेफ्टेनंट जनरल श्री. सतीश नंबियार यांच्या नेतृत्वाखाली युगोस्लावियात प्रवेश केला.

मध्यंतरी मुसलमानांची अधिक संख्या असलेल्या बोस्निया-हेर्जेगोविना मध्ये एक सार्वमत घेतले गेले. यात अधिक संख्यक लोकांनी बोस्निया स्वतंत्र रहावा असे आपले मत प्रकट केले. याच्याच बरोबर एका बाजूला मुसलमान आणि क्रोट्स् यांच्यात व दुसऱ्या बाजूला सेर्बो लोकात नेहमी दंगे होऊ लागले. सध्या बोस्निया मध्ये शांति-सेना पाठविता येणार नाही असे संयुक्त राष्ट्रसंघाने जाहिर केले.

मसेडोनिया या सहाव्या गणतंत्र राज्याने आपला निर्णय जाहिर केला की त्याला क्रोनिया, स्लावेनिया नि बोस्निया-हेर्जेगोविना यांच्यापासून अलग व्हायचे आहे. याला यूरोपियन कम्यूनिटीची स्वीकृति मिळणे आवश्यक होते.

आजचे दोन राज्यांचे हे फेडरल रिपब्लिक विसाव्या शतकातील तिसरे गणतंत्र आहे. पहिल्या जागतिक युध्दाच्या (१९१४-१८)

कालात सन १९१७ मध्ये झालेल्या कोर्फु तहानुसार-युध्दानंतर सेर्ब, क्रोट व स्लावेनी या सर्वांनी एक राज्य बनून एकत्र रहायचं होतं. आणि सन १९१८ मध्ये १ डिसेंबर रोजीं या तहाची अंमलबजावणी सुरू झाली. सन १९२१ मध्ये या राज्याचं नाव युगोस्लाविया ठेवण्यात आलं. दुसरे जागतिक युध्द सुरू झाल्या बरोबर हिटलरच्या नेतृत्वाखाली जर्मनीने युगोस्लाविया वर आक्रमण केले. मार्शल टिटोने जर्मनीच्या सैन्याला तेथून पळवून लावले नि तेथे कंम्यूनिस्ट फेडरल रिपब्लिकची स्थापना करून तो स्वतः प्रधान मंत्री बनला. यानंतर सन १९५३ मध्ये तो अध्यक्ष झाला. सन १९७४ मध्ये सहा गणतंत्र देशांच्या सोशलिस्ट फेडरेशनच्या स्वरूपात नवीन युगोस्लावियाची घटना लिहिली गेली.

पण १९८० मध्ये टिटो मरण पावल्यावर देशात आर्थिक संकट, प्रांतीय कलह आणि जाती-जातीतील झघडे यांमुळे सार्वत्रिक अशांततेचे वातावरण पसरले. यावर सेनेने आपली दमन-नीति सुरु केली, जाति-कलह वाढला नि गृह-युद्ध सुरू झाले.

सेर्बिया व मांटेनीग्रो यांच्या सह स्थापित झालेल्या युगोस्लावियाची लोक-संख्या पूर्वीच्या फेडरेशनच्या शे. ४४ टक्के आहे, आणि त्यावेळच्या नैसर्गिक संपत्तीचा ५५ टक्के हिस्साच आता नव्या युगोस्लावियात राहिला आहे. सर्व जगाला अशी आशा आहे की भविष्य काळात युगोस्लावियात स्थायी शांतता निर्माण व्हावी.

वर-परीक्षा

विशाल व मालती या दंपतीची मैथिली ही एकुलती एक मुलगी होती. मैथिली चांगली चलाख व बुद्धिमान होती. विशालच्या इस्टेटीची ती एकटीच वारस असल्याने तिला आपल्या घरची सून करून घेण्याचे स्वप्न अनेकजण पहात होते. परन्तु कोणीही आपल्या मनातली गोष्ट अशाकरता प्रकट केली नाही की विशाल आपला जावई बनवू शकेल अशी तीन मुले त्याच्या नात्यातच होती.

ते तीन मुलगे म्हणजे जानकीराम, सूर्यदेव आणि चन्द्रकान्त. त्या तिघांच्याही आया मैथिलीला आपली सून करून घ्यायला तयार होत्या. जानकीरामच्या तुलनेत सूर्यदेव व चन्द्रकान्त चांगले पैसेवाले होते. त्या दोघांच्यातही पाहिले, तर सूर्यदेवपेक्षा चन्द्रकान्त दिसायला खूपच चांगला होता. त्यामुळे मैथिलीच्या आईची, मालतीची इच्छा अशी होती की, आपल्या लेकीचा विवाह चन्द्रकान्तशीच व्हावा.

एके दिवशी विशालने आपल्या लेकीला-मैथिलीला बोलावून म्हटले, "बाळा, तुझ्याशी लग्न करायला जानकीराम, सूर्यदेव आणि चन्द्रकान्त तिघेही तयार आहेत, अन् त्यांच्या आयाही तुला सून करून घ्यायला आसुसल्या आहेत, हे तुला ठाऊकच आहे. तुझ्या आईची इच्छा आहे की, चन्द्रकान्तशी तुझं लग्न व्हावं. माझ्या दृष्टीनं तर तिघंही सारखेच आहेत. मला कुणाच्यात खास अशी रुचि नाही. तू स्वतः चांगली बुध्दिमान अन् गुणी आहेस, हीच मोठी आनन्दाची बाब आहे. तेव्हा नीट विचार करून तूच स्वतः निर्णय घे. त्याप्रमाणेच मी तुझा विवाह करून देईन."

पित्याच्या या सांगण्यावर लाजत लाजत मैथिली म्हणाली, "निर्णय घ्यायचा

तर मी आत्तापर्यंत त्यांचं चरित्र किंवा त्यांच्या खोडींवर तितकंसं लक्षही नाही दिलं बाबा!"

यावर जरासा विचार करून विशाल म्हणाला, "दहाच दिवसात युगादीचा सण येत आहे. त्यासाठी मी या तिघांना इथे बोलावून घेईन. मग तु सावकाशीने परीक्षा घेअू शकशील त्यांची."

नंतर विशालने त्या अुत्सवासाठी तिन्ही कुटुंबे बोलावून घेतली. विवाहाची गोष्ट निघताच तिघांच्याही आयांना विशालने स्पष्ट सांगून टाकले की त्याबद्दलचा निर्णय आपण आपल्या मुलीवरच सोपवला आहे. त्यामुळे त्या याबद्दल जास्त काही बोलू शकल्या नाहीत.

युगादीच्या अुत्सवासाठी ते तिघेही वर विशालच्या घरी आले. सणाच्या दिवशी लवकर अुठून स्नान वगैरे अुरकून तिघांनीही विशालने त्यांना दिलेली वस्त्रे नेसली. इतक्यात चमेली विकणाऱ्या एका मुलीचा आवाज ऐकू आला. मैथिलीने फाटकाशी येअून त्या फूलवालीला हाक मारली.

त्यावेळी तिथेच असलेल्या तीनही वरांपैकी सूर्यदेव म्हणाला, "अरे, घराभोवती तर किती फुलझाडं आहेत. घरातच फुलं असताना बाहेरची विकत घ्यायची काय गरज?"

या प्रश्नाचे मैथिली काही अुत्तर देणार, इतक्यात जानकीराम हसत म्हणाला, "इथे फुलं आहेत अनेक प्रकारची, पण चमेली मात्र कुठेच दिसत नाहीये. घेअू देत!" अन् त्याने खिशातून पैसे बाहेर काढले.

फूलवाली फूले तोलणार, इतक्यात चन्द्रकान्त त्या मुलीला म्हणाला, "नाही ग, दोन छटाक आणखी घाल." अन् जानकीरामकडे पहात थट्टेच्या सुरात म्हणाला, "सणादिवशी फुलं घेअून द्यायला निघालास हे ठीक झालं, पण इतका कंजूसपणा कशाला? जरा अुदारपणे घ्यायची नाहीत?" अन् त्याने आपल्या खिशातून पैसे काढून फूलवालीला दिले सुध्दा!

चन्द्रकान्तच्या बोलण्यावर जानकीराम मुळीच खट्टू झाला नाही. तो म्हणाला.

"घरात फुलं घालणाऱ्या बायका तर दोनच. मग दोन छटाक नसती का पुरली? अुगीच जास्त खर्च कशाला करायचा?"

"माणसं मोजून फुलं घ्यावी असं म्हणतोस? वा, वा!" चन्द्रकान्त हसू लागला.

सूर्यदेवनेही आपले हसे त्यात मिळवले. जानकीराम गप्प राहिला.

तिघांचे बोलणे ऐकून मैथिली थोडकेसे हसली, अन् फुले घेअून घरात गेली.

आणखी थोड्या वेळाने विशालकडे नेहमी साड्या विकणारा व्यापारी साड्यांचे गाठोडे घेअून आला. त्याला पाहून आश्चर्याने विशाल म्हणाला, "अरे सणासाठी साड्या तर काही दिवसांपूर्वीच देअून गेलास ना? मग आज परत कसा आलास?"

"नवीन तऱ्हेच्या साड्या आहेत दादासाहेब! वाटलं की आपल्या मैथिलीला छान शोभतील, म्हणून आलो दादासोहब!" व्यापारी म्हणाला.

यावर विशाल काही बोलणार, इतक्यात चंद्रकान्त म्हणाला. "कसल्या साड्या आहेत! दाखव तर खरं!"

बाहेरचे बोलणे ऐकून मैथिलीही एवढ्यात बाहेर आली होती. चन्द्रकान्त तिला म्हणाला. "हा म्हणतोय की काही नव्याच साड्या आल्यायत, पहा तुला कोणती आवडते?"

"नुकत्याच तर बाबांनी सणासाठी दोन साड्या घेअून दिल्यात. आता पुन्हा नव्या

साडीची काय गरज?" मैथिली नकार देत म्हणाली.

पण चन्द्रकान्त हसत म्हणाला, "ही सणाची माझी भेट म्हणून घे न!"

पण जानकीराम मधेच म्हणाला, "अरे पण, सणासाठी नव्या घेतलेल्या साड्या मैथिलीजवळ आहेत म्हणते आहे न ती? मग अुगीच साडीत पैसे वाया घालवण्यात काय अर्थ चंद्रकान्त? त्या पैशातून दुसरं काही घेअून दे न!"

"आणखी घ्यायचं मागनं पाहू. आधी मला एक साडी घेअू दे." असे म्हणून चन्द्रकान्तने त्यातली सर्वात भारी साडी निवडली.

मैथिलीने साडी 'आवडली' म्हटले, अन् चन्दकान्तने व्यापाऱ्याला पैसे देत

जानकीरामकडे गर्वाने पाहिले.

त्या दिवशी संध्याकाळी जानकीराम, सूर्यदेव व चन्द्रकान्त असे तिघेही बाजारात जाअून आले. आल्याबरोबर जानकीरामने आपल्या हातातला पद्य-ग्रन्थ मैथिलीला दिला.

ते पुस्तक पहाताच चमकून मैथिलीने विचारले, "अरे तुम्हाला कसं माहीत, की या कवीची पुस्तकं मला फार प्रिय आहेत?"

"सकाळी तू शेजारच्या मुलीला म्हणत होतीस न, की हे पुस्तक खूप प्रयत्न करूनही मिळालं नव्हतं तुला. अन् या कवीचं एकूणच सारं काव्य तुला खूप आवडतं! आज बाजारातून फिरताना हे पुस्तक दिसलं. अन् मला तुझं बोलणं आठवलं, म्हटलं घेअून टाकू या. घे न माझ्याकडून ही भेट!" जानकीराम आर्जवाने म्हणाला.

त्या रात्री घराच्या परसातून काही बोलणं ऐकू आलं, म्हणून मैथिली कानोसा घेअू लागली.

"जानकीराम, तुजजवळ पैसे नाहीत हे खरं नाही वाटत मला!" चन्द्रकान्त टोमणा देत बोलल्यासारखा म्हणाला.

"खरंच नाहीत रे चन्द्रकान्त! संध्याकाळी दादांनी माझ्याकडे असलेले सारे दोनशेचे दोनशे रुपये काही अचानक खर्चासाठी माझ्याकडून मागून घेतले. या सूर्यदेवला विचार!" जानकीराम चन्द्रकान्तला म्हणाला.

"सूर्यदेव? धत्! तो तर मुलुखाचा कंजूष आहे! पैसा म्हणजे तर त्याचा जीव की प्राण!" चिडचिडत चन्द्रकान्त म्हणाला.

त्यांचे हे बोलणे ऐकून मैथिली चुपचाप घरात गेली. दुसऱ्या दिवशी कुतुहलाने तिने एकान्तात विशालला विचारले, "बाबा, तुम्ही जानकीरामकडून काही पैसे अुसने घेतलेत का?"

विशालने आश्चर्याने विचारले, "तुला कसं कळलं हे?"

मैथिलीने आदल्या रात्रीचे बोलणे त्यांच्या कानावर घातले. तेंव्हा विशाल डोके हलवत म्हणाला. "ओहो! असं आहे होय? खरं म्हणजे मी जानकीरामकडून एक पैही अुसनी घेतली नाही. पण, त्याने मला सांगितलं की-सूर्यदेव किंवा चन्द्रकान्तने जर मला विचारलं की, मी त्याच्याकडून दोनशे रुपये घेतले का, तर मी 'हो' म्हणावं. मला तेंव्हा वाटलं की यात असेल काही रहस्य! मी डोकं हलवून होकार दिला. अन् खरंच नंतर चन्द्रकान्तनं जेंव्हा मला तसं विचारलं, तेंव्हा मीही 'हो' म्हटलं. तर अशी आहे काय हकिकत?"

हे सर्व ऐकून मैथिलीला खूप आनन्द वाटला. नंतर तिने वडलांना सांगितले की त्यांनी खरोखरच जानकीरामकडे दोनशे रुपये मागावेत.

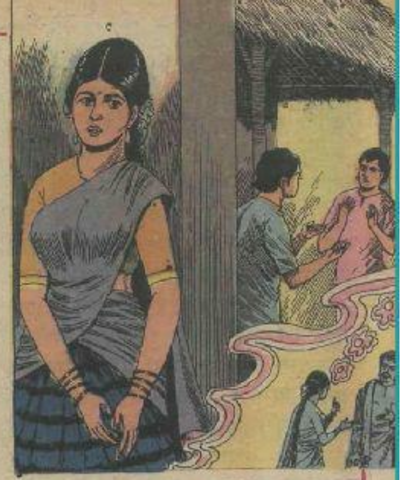
विशालने दचकून विचारले, "मी अुसने मागू? नाही बाबा; आपल्याला काय त्याची गरज?"

"नाही बाबा, माझा आग्रह म्हणून मागा न! अन् त्यानं दिले, तर घेअून ठेवा." असे म्हणून ती निघून गेली.

दुसऱ्याच दिवशी जानकीराम, सूर्यदेव आणि चन्द्रकान्त आपापल्या घरी निघून गेले.

ते गेल्यानन्तर दोनशे रुपये मुलीच्या हातावर ठेवत विशाल म्हणाला, "हे घे बाळ, विचारल्याबरोबर जानकीरामने दोनशे रुपये देअून वर म्हटले की-परत करण्याची घाई नको करायला!" अन् आपल्या मुलीच्या चेहऱ्यावरचा आनन्द पाहून पुढे त्याने कुतुहलाने विचारले, "तुझी वर-परीक्षा संपलेली दिसतेय। तुला पसंत पडलेला नवरा जानकीराम तर नव्हे?"

मैथिलीने होकारात्मक डोके हलवून

लाजेने मान खाली घातली. थोड्या अंतरावर अुभी राहून बापलेकीचा संवाद ऐकत असलेल्या मालतीने पुढे येअून विचारले, "ठीक आहे मैथिली, पण जानकीराम मधेच असं विशेष काय आहे? चन्द्रकान्त मधे तुला कोणता दोष आढळला?"

एक वार आपल्या बायकोकडे नजर टाकून विशाल मैथिलीला म्हणाला, "बोल न! सांग आपल्या आईला, कोणत्या आधारावर तू जानकीरामला पसन्त केलंस?"

थोडके हसून मैथिली आपल्या आईला सांगू लागली, "आई! या प्रश्नाचं साग्रसंगीत अुत्तर फार लांबलचक होईल. मी जरा थोडक्यात सांगते. केवळ पैसे कमावणंच नव्हे; तर तो खर्च करण्याच्या

पध्दतीवरून माणसाच्या बुध्दिमत्तेची परीक्षा होअू शकते. चन्द्रकान्त आगाअू, जास्त खर्चिक आहे. सूर्यदेव त्याच्या अगदी विरुध्द, महाकंजूस आहे. जानकीरामच यात सुवर्णमध्य आहे. पैसा योग्य रीतीने कसा खर्चावा हे त्यालाच जास्त कळतं. अुगीच नाहक खर्च करणारा नव्हे तो! चन्द्रकान्तने आपला मोठेपणा दाखवण्यासाठी आपल्याजवळचे सारे पैसे माझ्यासाठी साडी खरीदण्यात घालवले, अन् मग गेला जानकीरामकडे अुसने मागायला. असल्या माणसाकडून पैसे परत मिळणार नाहीत, हे ओळखून चातुर्याने अगोदरच स्वतःला सोडवून घ्यायची योजना बनवून ठेवली होती. चन्द्रकान्तला त्याने पैसे दिले नाहीत. पण तीच रक्कम बाबांना देताना त्याने कांकूं केलं नाही. इतकंच नव्हे, तर दुरूनच माझं मन जाणून माझ्या पसन्तीचं पुस्तक त्यानं मला आणून दिलं. असा शहाणा असणारा जानकीराम माझा नवरा झाला, तर तो माझं मन ओळखून वागेल. मी मागेन ते योग्य असेल, तरच तो देईल, अन्यथा 'नाही' म्हणेल. माझ्या अनुचित मागण्यांना लगाम घालून तो मर्यादित ठेवील. आता सांग आई, चन्द्रकान्त पेक्षा जानकीरामच योग्य की नाही?" इतके बोलून शेवटच्या प्रश्नानेच तिने आपले अुत्तर पूर्ण केले.

मालती तावडतोब तिच्या प्रश्नाचे अुत्तर देअू शकली नाही. तेव्हा मोठ्या गर्वाने आपल्या मुलीकडे पाहून विशाल म्हणाला, "काय बोलणार ग तुझी आई! इतका दूरवर विचार करायची सवयच कुठंय तिला?"

यावर आपला राग लपवत जरासं हसून मालती नवऱ्याला म्हणाली, "हो, हो; मोठे आलेत माझी टीका करणारे! ही मैथिली तरी कोण आहे? या मालतीचीच मुलगी आहे म्हटलं! हिच्या बुध्दिमत्तेचं श्रेय माझंच नाही का?" अन् मोठ्या प्रसन्नतेने ती स्वयंपाकघरात निघून गेली.

इकडे बाप-लेक दोघंही हसत राहिले.

माया महाल

३

(वीरगिरीची राजकन्या अचानक आजारी पडल्यावर तिला राजधानीजवळील सरोवरातल्या विश्रान्ति गृहात रहायला पाठवण्यात आले. ज्योतिषाचार्यांच्या सल्ल्याने दोन वेळा राजा व राणी राजकन्या विद्यावतीला भेटायलाही जाअून आले. पण तिसऱ्या वेळी ते जेंव्हा तिला भेटायला गेले तेंव्हा मात्र त्यांना राजकुमारी भेटू शकली नाही. ती अदृश्य होण्यापूर्वी...)

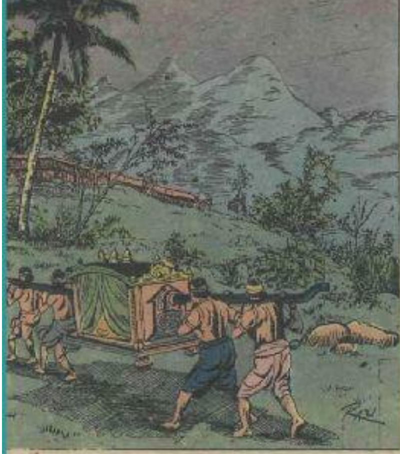
मध्यरात्री युवरानी एकदम दचकून जागी झाली आणि बिछान्यावर अुठून बसून ती आश्चर्याने समोर पाहू लागली.

"युवराणी अुठा! आपल्याला आत्ता तावडतोब राजवाड्यात पोचायला हवं." वृध्द सेविका तिला झोपेतून अुठवून म्हणत होती.

"आत्ता मध्यरात्री? का? काय झालंय?" राजकन्येने तिला विचारले.

"अशी बातमी आलीय की महाराज अचानक आजारी झालेयत आणि त्यांना तावडतोब तुम्हाला भेटायचंय. आपल्याला घेअून जाण्यासाठी नावाडी तयार होअून बसला आहे." त्या वृध्द सेविका कमलाने खबर दिली. ती जरा घाबऱ्या स्वरातच बोलत होती.

कमलाचे केस विसकटलेले असल्यामुळे युवराणीला तिचा चेहराही नीटसा

दिसला नाही.

"पण ज्योतिषाचार्यांनी संगितलं होतं ना, की हे विश्रामगृह सोडून बाहेर कुठे जायचं नाही म्हणून?" विद्यावतीने आश्चर्याने विचारले.

"हो, सांगितलं होतं खरं. महाराज अन् महाराणीच इकडे येणार होते. पण महाराजांची तब्येत एकाएकी बिघडली, म्हणून त्यांनी आज्ञा दिली की तुम्हाला ताबडतोब तिकडे पोचवून दिलं जावं. त्यांच्या आज्ञेवरूनच आता आपण तिकडे जाणार आहोत. अुद्या परत येअू आपण." कमलाने समजावले.

विद्यावती तिच्याबरोबर भवनाबाहेर आली अन् दोघीही नावेजवळ पोचल्या. आकाश भरून आलेले होते म्हणून चंद्र-प्रकाशही अगदीच अंधुक होता. भवनाबाहेर पडल्यावर सेविके बरोबर राजकन्या दुसऱ्याच एका मार्गाने चालली होती. पण प्रकाश पुरेसा नसल्याने ही गोष्ट तिच्या ध्यानात आलीच नाही. कमला भरभर पुढे होअून अगोदर नावेत चढली अन् नंतर हाताचा आधार देअून तिने युवराणीला नावेत घेतले. ती बसल्याबरोबर नाव तेथून निघाली.

अर्धवट झोपेत राजकन्या नावेत एका बाजूला चुपचाप बसली होती. जवळच बसलेली कमलाही नंतर तिच्याशी एक अक्षरही बोलली नाही. एकाएकी काय झाले असाव आपल्या, बाबांना आता ते कसे असतील इत्यादि विचारात राजकन्येच्या हेही लक्षात आले नाही की किनाऱ्यावर पोचायला आज काहीसा जास्तच वेळ लागत आहे.

किनाऱ्यावर पालखी आणि कहार तयारच होते. युवराणी बसल्याबरोबर चार कहार पालखी अुचलून चालू लागले. कमला दासी पालखी-पाठोपाठच येत असावी असे राजकन्येला वाटले. पालखीत बसल्यावर पुन्हा ती झोपेत गुंगली.

चालताचालता पालखी अचानक एका बाजूला झुकली. पूर्वी असे कधीच झाले नव्हते. त्यामुळे विद्यावती जागी झाली आणि शंकेने पडदा बाजूला करून बाहेर पाहू लागली. राजवाड्याकडे जाण्याचा रस्ता मुळीसुध्दा ओबडधोबड नव्हता. तिची शंका बरोबर ठरली. पालखी का जंगलातल्या रस्त्याने डोंगरावर नेली जात होती? पालखीमागे कमलाही कोठे दिसत नव्हती. तिला पहाण्यासाठी राजकन्येने मागे-पुढे इकडेतिकडे वाकून पाहिले, तरीही दासी तिला कोठेच आढळली नाही. 'मग आपल्याला नेतायत तरी कुठे?' अर्ध्या रात्रीची वेळ अन् जंगलातली वाट होती म्हणून तिने कहारांना काहीच विचारले नाही. शेवटी थोड्या वेळाने कहार थांबले व त्यांनी पालखी खाली अुतरवली. "युवराणी आता आपण बाहेर येअू शकता." एका स्त्रीचा आवाज ऐकू आला.

विद्यावती पालखीबाहेर आली. तिने चोहीकडे निरखून पाहिले. सर्वत्र जंगलच होते, अन् समोर एक विशाल महाल दिसत होता. अगदी आपली सेविका कमलासारखीच हुबेहूब दिसणारी स्त्री युवराणीला दिसली. दिसायला ती कमलासारखी असली तरी तिचा आवाज निराळा होता. राजकन्येने ओळखले की फसून आपण स्वतः

होअूनच तिच्याबरोबर इथे आलो आहोत. ती स्त्री कमलेसारखी भासली तरी वास्तवतः ती कमला नव्हतीच.

"चला युवराणी, आता इथून पुढे तुमचं रहायचं ठिकाण हा महालच." ती स्त्री म्हणाली.

"पण आत्ता आपण कुठे आहोत?" राजकन्येने विचारले.

परंतु त्या स्त्रीने राजकन्येला काहीच अुत्तर दिले नाही.

"तू खरी कोण आहेस? मला इथे का घेअून आलीयस? तू तर म्हणाली होतीस की माझे बाबा आजारी आहेत अन् त्यांना मला भेटायचंय? मग कुठायत

माझे बाबा? हा महाल कोणाचा? मला इथं का आणलंय?'' युवराणी विद्यावतीने तिला पुन्हा विचारले.

''युवराणी, माझ्यावर रागावू नका. पण मी तुमच्या साऱ्या प्रश्नांची अुत्तरं देअू शकणार नाही. हां, एक मात्र सांगते—या विशाल महालाचं नाव आहे 'जादूचा महाल'. एक गोष्ट लक्षात ठेवा, इथे तुम्हाला कसल्याही प्रकारचा त्रास होणार नाही. तुम्हाला आरामात व सुरक्षित संभाळायची जबाबदारी माझ्यावर आहे. मी नेहमी सजग, सावध राहीन-की तुम्हाला कशाची कमतरता पडणार नाही. तोपर्यंत....''

पण ती पुढे काही बोलणार, तोच राजकन्येने तिला टोकत विचारले, ''पण कुठवर? अन् शेवटी तू आहेस तरी कोण?''

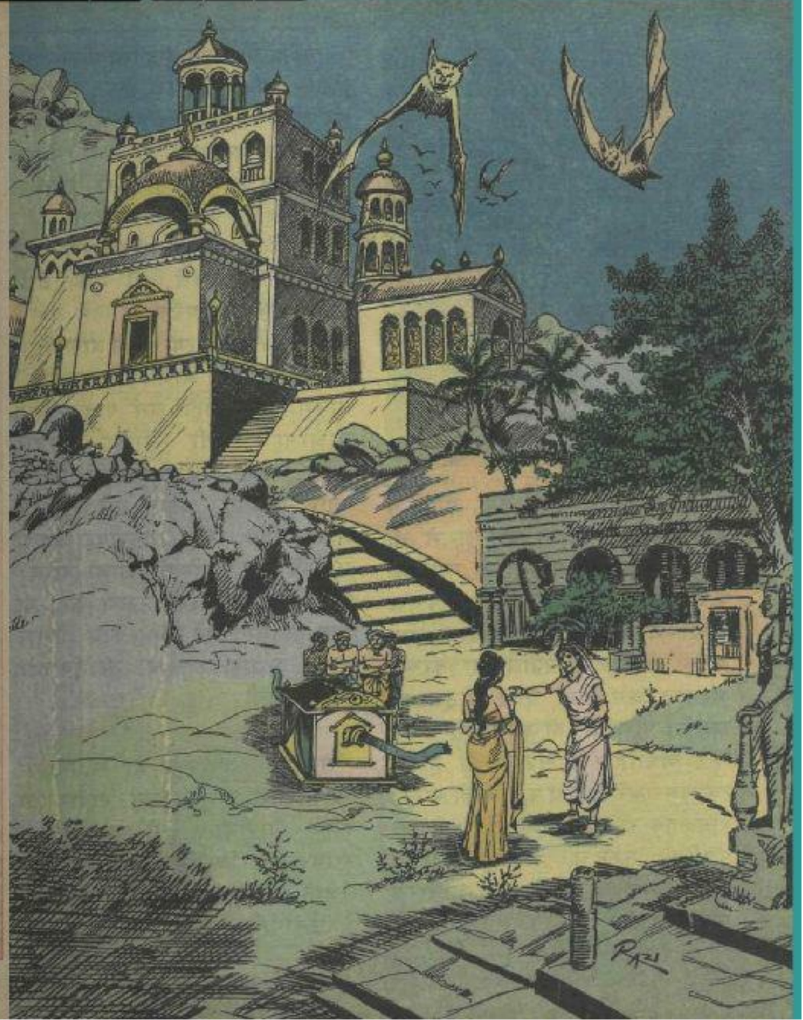
''तुम्ही मला तुमची दासी 'कमला' हिच्याच नावाने बोलवू शकता.'' इतके सांगून ती जरा थांबली अन् पुढे म्हणाली, ''माझे मालक तुम्हाला जोवर ठेवू इच्छितील तोवर तुम्ही बिनासंकोच इथे राहू शकता.''

''कोण आहे तुझा मालक?'' युवराणीने तिला धमकावत विचारले.

''ते तुम्हाला हळूहळू आपोआप कळेल. आता कृपा करून माझं ऐका. आत चला. तुमच्या विश्रामगृहातील झोपेत व्यत्यय आलेला आहे. आता तुम्ही आरामात झोपावं, इतकीच माझी विनंती.'' ती बाई दृढ स्वरात म्हणाली.

नंतर ती कहारांकडे वळून त्यांना म्हणाली, ''आता तुम्ही लोकही जा.''

कहारांनी वाकून तिला नमस्कार केला व ते निघून गेले. ती बाई पुढे होअून म्हणाली, ''चला युवराणी!'' अन् ती जादूमहालाच्या पायऱ्या चढू लागली. मागोमाग विद्यावतीलाही मुकाट्याने जावे लागले. तो महाल मोठा सुन्दर होता. विशाल अशा खोल्यांच्या भिंतींवर व खांबांवर सुन्दर आरसे

लावलेले होते. जाअू तेथे आपलेच प्रतिबिंब विद्यावतीला दिसू लागले. ती स्त्री व विद्यावती महालाच्या समोरचा मंडप पार करून महालाच्या प्रमुख भागाच्या पायऱ्यां जवळ पोचल्या. त्या चढून दोघीजणी महालाच्या वरच्या भागात असलेल्या एका मोठ्याशा खोलीत पोचल्या. ती खोली मौल्यवान हिरे जवाहिरांनी सजवलेली होती. त्याचबरोबर विविध फुलांचीही मोठ्या रसिकतेने रचना केलेली होती. तेथील प्रत्येक वस्तूच अद्भुत अशा तेजाने झळकत होती. सर्वत्र आरसे लटकलेले होते.

त्या खोलीत एक सुन्दरसा मोठा पलंग होता, त्याकडे इशारा करत ती स्त्री म्हणाली. "युवराणी, आता इथे आरामात झोपून जा. मी येअून अुठवीपर्यंत झोपू शकता तुम्ही." तिच्या आवाजात एक प्रकारची ऐट होती.

तिला विरोध करणे अुचित नव्हे, असे विद्यावतीने ठरवले. ती मुकाट्याने जाअून पलंगावर पडली व तिने आपले डोळे मिटून घेतले. त्या स्त्रीने आपल्याला इथे का आणलं? बाबा कसे असतील? आपण तिथे नाही असं पाहून आई बाबांना किती वाईट वाटलं असेल?'-हेच विचार वांरवार तिच्या मनात येत होते. 'आपले असे अचानक अदृश्य होणे लक्षात आल्यावर कमला दासीची काय परिस्थिति झाली असेल? देवा, तिचं बिचारीचं रक्षण कर! या जादू-महालात पुढे काय-काय होणार आहे, कुणास ठाअूक! ती विचार करत राहिली.

* * *

सेनापती अुग्रसेन हा महाराणी वज्रेश्वरीचा भाअूच होता. नावाड्याने येअून सांगताच तो ताबडतोब सरोवरातील विश्रामभवनात पोचला. राजाने त्याला सारी हकिकत सांगितली.

सेनापती पुन्हा तेथून येअून नावाड्याकडे निरखून पाहू लागला. "महाराज! काल मी दासींना आणून किनाऱ्यावर सोडलं, अन् मी तिथेच थांबून गेलो, हललोही नाही तिथून! रात्रीही मी कुठेच गेलो नाही. नावेतच पडून होतो. बिचाऱ्या युवराणीवर काय बेतलं असेल!"

अुग्रसेन गप्पच होता. त्याच्या मनात अनेक विचार अुठत होते. पण नाविक खोटे बोलत असेल, असे मात्र त्याला मुळीच वाटले नाही. 'मग युवराणी विद्यावती गेली तरी कुठे?'

अुग्रसेन राजाला म्हणाला, "महाराज! या बेटाच्या आसपास ही सोडून दुसरी नावही नसते. तेव्हां युवराणी नावेतून कुठे गेली असेल असे वाटत नाही. सरोवराच्या पलिकडे तसेच पोचणेही शक्य नाही. कारण किनारा खूप दूर आहे अन् पाणीही मधून मधून खूप खोल आहे. पोहत जाणंही शक्य नाही अन् तशी तिला जरूरच काय? तेंव्हा कोणीतरी लपून छपून विश्रामभवनात पोचून गोड गोड बोलून वा धमकावून तिला घेअून गेलं असेल अशीच जास्त शक्यता वाटते. तेंव्हा आपण असा निष्कर्ष काढू शकतो, की युवराणीचं अपहरण झालेलं आहे."

सेनापतीचा हा विचार राजाला अुचित वाटला, म्हणून मौनपणे त्याने ही डोके हलवले.

दासी कमलाला विश्रामभवनातच सोडून राणी, राजा व अुग्रसेन येअून नावेत बसले. नाव चालू लागली. तिघांच्याही मनात विचारांचे काहूर माजले होते-विद्यावती कोठे गेली? तिचे अपहरण कोणी केले? तिला बिचारीला शत्रु तरी कोण असणार? त्याचा पत्ता तरी कसा लागेल? तिचे रक्षण कसे करावे? आता प्रथम कोणते पाऊल अुचलावे—इत्यादि विचार ते काळजी-ग्रस्त त्रिकूट मनात घेऊनच राजवाड्यात पोचले. (क्रमशः)

दोन चोर

एका जमीनदाराच्या आंबराईतील झाडांना खूप आंबे लागले होते. झाडांवर पाहू तिथे आंबेच आंबे! त्यामुळे सर्वांचीच नजर आंबराईने वेधून घेतली होती. आंब्यांची चोरीही बरीच होऊ लागली. जमीनदाराने पहारेकऱ्याला पहारा चांगला कडक करायची आज्ञा दिली.

एके दिवशी पहारेकऱ्याने दहा वर्षांचा एक मुलगा आंबे चोरताना पकडला; अन् तो त्याला म्हणाला, "कोण रे तू? वीरसिंहचा मुलगा दिसतोयस तू? बरोबर न? बोल की!"

भीतीने थरथर कापतच मुलगा अुत्तरला, "होय." मग पहारेकऱ्याने दातओठ खात त्याला चांगच्या शिव्या मोजल्या अन् म्हणाला, "बदमाष कुठचा! सांग आता या चिंचेच्या फोकाने मारून तुला चांगला सरळ करू, की हे काम तुझ्या बापावर सोपवू?"

थरथरतच मुलगा म्हणाला, "तू नको मारू, माझ्या बाबांनाच सांग."

"ठीक आहे, चल तर आपल्या बापाकडे!" असे म्हणत मुलाची बकोट धरून पहारेकरी त्याला खेचू लागला.

"थांब! मीच आत्ता बाबांना बोलवतो." असे म्हणून मुलगा मोठ्याने "बाबा! बाबा!" हाक मारत ओरडला.

दुसऱ्याच क्षणी तिथल्याच एका झाडावरून या मुलाचा बाप वीरसिंह घाबरून खाली येताना दिसला! त्याच्या पाठीवर आंब्यांचे एक मोठेसे पोतेच लटकत होते!

सौ.सुषा मिथुन

रूप-परिवर्तन

आपला निश्चय अढळ असणारा विक्रमराजा पुन्हा त्या झाडाजवळ गेला. फान्दीला लटकलेले प्रेत काढून ते आपल्या खांद्यावर टाकून, नेहमीप्रमाणे मौन स्वीकारून तो स्मशानाची वाटचाल करू लागला. मधेच त्या प्रेतात निवास करणारा वेताळ बोलू लागला, "राजा! या वेळी तर आपल्या राजवाड्यातल्या मऊ शय्येवर पडून तुला आरामात झोपी जायला हवं होतं. पण तू तर या एकाकी अन् भीतीदायक स्मशानात मध्यरात्री कष्ट अुपसत बसला आहेस. हे पाहून मला तुझी फार दया येत आहे. पण मोठमोठे विवेकी पुरुषही कधी-कधी स्वतःच्याच बाबतीत अगदी बुध्दिहीन असल्यासारखे निर्णय घेतात. असे निर्णय घेण्यामागची त्यांची

भूमिका शोधणं आपल्याला कठीणच! त्याचा पुरावा म्हणून मी तुला मालव देशाच्या युवराजाची गोष्ट सांगतो. त्याचे एका तरुणीवर जिवापाड प्रेम होते. पण तिच्याबाबत त्याने आजवरी जे वर्तन केले ते केवळ फार असंगतच नव्हे, तर अविवेकीपणाचेही होते. गोष्ट ऐकताना तुझी करमणूकही होईल अन् थकवाही नाहीसा होईल, गोष्ट नीट लक्ष देऊन ऐक." आणि वेताळ मालवदेशच्या युवराजाची गोष्ट सांगू लागला.

मालवराजा वीरसिंह चांगलाच म्हातारा झाला होता. त्याला सूर्यवर्मा नावाचा एकच पुत्र होता. सूर्यवर्मा आता पुरेसा मोठा झालेला होता; तेंव्हा त्याचा विवाह करून देऊन लगेच राज्याभिषेकही करावा, असा राजाचा विचार होता. वधु शोधायचा काही प्रश्न नव्हताच, कारण कुंतलदेशाची राजकन्या चन्द्रप्रभा व सूर्यवर्मा यांचे एकमेकांवर फार प्रेम होते. चन्द्रप्रभेचा पिता कुन्तलराजाही या विवाहाला तयार होता. परन्तु दरबारी पुरोहितच एक वर्षापासून चांगला मुहूर्त नाही नाही म्हणत टाळाटाळ करत राहिला होता.

अशातच सूर्यवर्मा एक दिवस आपला मित्र विदुषक याला घेऊन रथातून फिरायला गेला होता. रथ जंगलातल्या रस्त्यातून जात होता. जंगली जनावरे व तऱ्हेतऱ्हेच्या पक्ष्यांच्या आवाजांनी जंगल दुमदुमून गेले होते. एकूण वातावरण सूर्यवर्माला छान वाटले. मधेमधे काही चुटके, विनोद वगैरे सांगून विदुषकही त्याला हसवत होता.

सूर्यवर्मा अशा प्रकारे सूर्यास्तापर्यंत जंगलात फिरत राहिला. चहूकडे अन्धार पसरू लागला, तेंव्हा युवराजाने सारथ्याला रथ राजधानीकडे परत फिरवायला सांगितला. अंधारात वाट चुकायची भीती असल्यामुळे सारथ्यालाही तेच हवे होते. तो घोड्यांना वेगाने पिटाळू लागला. जंगलातल्या ओबडधोबड रस्त्यावरून रथ वाऱ्याच्या वेगाने धावू लागला.

इतक्यात रस्त्याच्या मधेच हत्तीच्या ओरडण्याचा आवाज ऐकून घोडे बुजले आणि रस्ता सोडून ते झाडोऱ्यातून बेफाम धावू लागले. सारथीही त्यांच्यावर ताबा मिळवू शकेना.

या आकस्मिक प्रकाराने सूर्यवर्मा व विदुषक अवाक झाले. थोड्याच वेळात परिस्थिति ध्यानात येऊन रथातून उडी टाकावी की कसे-या विचारात ते पडले. इतक्यात रथाचे एक चाक एका मोठ्या झाडाच्या खोडाला घासत जाऊन पुढे गेले. परिणामतः रथ उलटून उतारावर घसरला. विदुषक व सारथी जवळच्याच झाडोऱ्यात पडले अन् सूर्यवर्मा मात्र घरंगळत जाऊन जवळच्या सरोवरात पडला.

थोडया वेळात भिजल्या कपड्यातला युवराज थरथरत सरोवरातून बाहेर पडला. लहान सहान जखमा झालेले विदूषक अन् सारथी जेंव्हा झाडीतून बाहेर पडले, तेंव्हा युवराज त्यांच्या दृष्टीस पडला. त्याला पाहून तर त्यांच्या आश्चर्याला पारावारच उरला नाही!

त्यांचे आश्चर्य पाहून सूर्यवर्माने त्यांना विचारले, "असे काय रोखून पहाताय माझ्याकडे?"

पण आपला आवाज ऐकून आता खुद्द सूर्यवर्माही आश्चर्यात पडला! कारण त्याचा कडक, धारदार आवाज जाऊन तो आता कोमल आणि एकाद्या स्त्रीच्या आवाजासारखा मधुर झाला होता! त्याने आता आपल्या शरीराकडे निरखून पाहिलं. साडी, चोळी, हातात बांगड्या अन् पायात पैंजण! कसरतीने बलवत्तर बनलेले लोखंडाच्या कांबीसारखे शरीर आता कोमल व नाजुक बनलेले होते.

सूर्यवर्माला आता कुठे कळून चुकले की सारथी व विदुषक आपल्याकडे असे आश्चर्याने का पहात आहेत. त्या सरोवराच्या पाण्यातच अशी काही अद्‌भुत शक्ती असली पाहिजे की ज्यामुळे आपले रूप स्त्रीत परिवर्तन झाले आहे.

यानंतर त्या तिघांनी मिळून रथ अुतारावरून अुचलला व घोड्यांना धरून आणून रथाला जुंपले. सकाळ होता होता ते राजधानीत पोचले.

आपल्या मुलाचे मुलीत रूपान्तर झाल्याचे कळल्यावर राजाराणी फार दुःखी झाले. सकाळनंतर ही बातमी दावानलाप्रमाणे संपूर्ण राज्यात पसरली.

"आपला युवराज सूर्यवर्मा याची आता सूर्यप्रभा झाली आहे." असे लोक आपसात म्हणू लागले.

त्या दिवशी सूर्यवर्मा लज्जेमुळे राजवाड्याबाहेर पडलाच नाही. त्याचे शरीर जरी स्त्रीरूप झाले असले तरी मन काही त्याप्रमाणे बदलले नाही. त्याचे मन अजूनही पूर्वीच्या सूर्यवर्मांचेच राहिले होते. रूप स्त्रीचे, अन् विचार मात्र पुरुषाचे! अशा प्रकारे परस्पर विरोधी गोष्टीमुळे तो गोंधळून गेला होता.

एके दिवशी राजा वीरवर्माने दरबारी दैवज्ञाला विनंती केली की, त्यांनी आपल्या पुत्राच्या या प्रश्नावर काही तोडगा पहावा. दैवज्ञाने सांगितले की, "महाराज, आपल्या राज्याच्या ईशान्येला एक अद्‌भुत असं मायासरोवर आहे. त्याबद्दलची माहिती फारच थोड्या लोकांना आहे. एका यक्षाच्या शापामुळे त्या सरोवरात प्रवेश करणारा पुरुष स्त्रीत, अन् स्त्री पुरुषात परिवर्तित होते. युवराज चुकून त्याच सरोवरात पडल्यामुळे ही आपत्ति ओढवली आहे. केवळ 'दुर्भाग्य' समजून आता गप्प रहाण्यावाचून काहीच इलाज नाही. आपण काहीच करू शकणार नाही."

हे बोलणे ऐकून राजाला फारच दुःख वाटले. या परिस्थितीत काय करायला हवे याबद्दल तो विचार करू लागला. एका निरोप्या बरोबर त्याने कुंवलराजला ही घटना कळवून सांगितले की, "हे राजा, माझा पुत्र दुर्भाग्याने निसर्गाविरुध्द स्त्रीरूप धारण करून बसला आहे, अन् त्यामुळे आता तो आपल्या कन्येशी विवाहाला अयोग्य झालेला आहे."

अुत्तरादाखल चन्द्रप्रभेने त्याच दूताबरोबर पत्र लिहिले—"युवराज! आपली परवानगी असेल पर मीही त्या मायासरोवरात अुतरून पुरुषरूप प्राप्त करून घेईन. मग आपल्याला पति-पत्नी बनायला

काहीच हरकत रहाणार नाही."

पत्र वाचून सूर्यवर्माने ते आपल्या माता-पित्यांच्या हाती ठेवले. चन्द्रप्रभेचा विचार जाणून ते म्हणाले, "बेटा, चन्द्रप्रभेचं तुझ्यावर किती प्रेम आहे हे यावरून कळून येतंय. तिच्या या विचाराला तुझी काही हरकत नाही नं?"

यावर स्त्रीरूपी सूर्यवर्मा बराच विचारात पडला. नंतर तो निर्धाराने म्हणाला, "बाबा, चन्द्रप्रभेच्या या विचाराशी मी मुळीच सहमत नाही. या गोष्टीला संमति देणं म्हणजे पुढे आणखी संकटांच्या मालिकेला तोंड देणं! मी

आजच तिला पत्र लिहून कळवतो, की तिने दुसरा योग्य युवराज पाहून त्याच्याशी विवाह करावा आणि आपलं जीवन सुखी करावं."

इथवर गोष्ट संपवून वेताळाने विक्रमराजाला विचारले, "राजा, सूर्यवर्माने असा निर्णय का बरं घेतला? अशा प्रकारे विचार करणं-म्हणजे कार्यकारणाचा संबन्ध शोधणं, हे चूक नव्हे का! तो अविवेकी अन् अहंमन्य आहे असं समजून आपण गप्प रहावं का! त्याच्या मनात असं आलं असेल न, की चन्द्रप्रभा जेंव्हा पुरुष बनेल, तेंव्हा आपल्यालाच तिच्यासमोर दबून-नमून रहावं लागेल? या विचारनेच त्याची पुरुषी अस्मिता, त्याचा 'अहम्' वृद्धिंगत झाला असेल? त्याचं जर खरोखरच चन्द्रप्रभेवर प्रेम असतं, तर तिने दुसऱ्या कोणाबरोबर विवाह करावा, असं लिहूच कसं शकला असता? काही असो; सूर्यवर्माचं वागणं विवेकशून्य आणि असंबद्धच वाटतं आहे; होय न? या प्रश्नांचं अुत्तर माहीत असून तू दिलं नाहीस, तर तुझं मस्तक फाटून जाईल."

राजा विक्रम अुत्तरला, "सूर्यवर्माच्या निर्णयाचं कारण शोधणं मुळीच कठीण नाही. त्याचे कार्यकारण संबंध तर अगदी स्पष्ट आहेत. स्त्रीरूप व पुरुष मनाने जगणं किती कठीण आहे ते तो अनुभवानेच जाणून चुकलाय! आता युवराणी चन्द्रप्रभा सरोवरात अुतरून पुरुषरूप प्राप्त करू शकली, तरी मनाने ती स्त्रीच रहाणार अन् परिणामतः तिलाही मानसिक पीडेला तोंड द्यावे लागणार. सूर्यवर्माचं खरोखरच तिच्यावर जिवापाड प्रेम आहे. असं प्रेम करणारा कोणीही पुरुष आपल्या प्रेमिकेला आजीवन अशी पीडा सहन करू देणार नाही. यामुळेच त्याने चन्द्रप्रभेचा प्रस्ताव नाकारला. त्याच्या या निर्णयात अविवेक, असंबध्दता किंवा पुरुषी अंहकार वगैरे वासालाही नाही!"

अशा तऱ्हेने सुयोग्य अुत्तर देअूनही राजाचे मौन भंग झाल्यामुळे शवातील वेताळ शवासह अदृश्य झाला आणि पुन्हा त्याच झाडाच्या फान्दीला लटकू लागला.

कल्पित

जन्मजात कवि

वेंकटापुरच्या जमीनदाराला काव्य-शास्त्राची आवड असल्याने कवि-पंडितांवर त्याचे फार प्रेम असे. दरवर्षी वसन्तोत्सव साजरा करून कवि लोकांचा तो सत्कार करी. त्याच्या दरबारच्या कवींची मुलेही काव्यवाचन करून दरबारी व जमीनदार यांचे खूप मनोरंजन करीत.

अशा प्रकारे पद्यपठन करणाऱ्या तीन बालकवींचे खूप कौतुक करून ज़मीनदार म्हणाला, "अरे वा! वंशपरंपरेप्रमाणे कविता चातुर्य प्राप्त करणारे हे बालकवि मला फारच आवडले आहेत."

यावर दिवाण म्हणाला, "हुजूर त्यांचं काव्य हे केवळ पोपटपंचीसारखं आहे. कविता नावाची ही चीज काही शिकून येत नसते. ती तर जन्मजात आपोआप येणारी चीज आहे. हे बालकवि कवि-परिवारातलेच आहेत, त्यामुळे थोडीफार नक्कल ते नक्कीच करू शकतात, पण स्वतःच्या कल्पना-शक्तीच्या बळावर भविष्यात ते कविच बनू शकतील की नाही, याची काही शाश्वति नाही."

जमीनदार ताबडतोब म्हणाला, "ठीक आहे, हे भविष्यात कवि बनू शकतील की नाही, याची परीक्षा मीच घेईन."

दोन महीने निघून गेले. जमीनदाराच्या वाढदिवसाचा अुत्सव साजरा केला जात होता. त्या रात्री आमराईत मेजवानीचा बेत होता. कवि-पंडितांबरोबरच त्या मेजवानीला अुपस्थित असणारात ते तीन बालकवि खास आमन्त्रित केले गेले होते.

माणिक जेऊरकर

मेजवानी संपली. तोवर आकाशात अर्धचन्द्र चांगलाच वर आला होता. जमीनदाराने तीन्ही बालकवींना आपल्याजवळ बोलावले व म्हटले, "तो आकाशातला अर्धचन्द्र पहा, अन् तुम्हाला त्याबद्दल काय वाटतंय ते सांगा."

तिघांनीही त्या अर्धचन्द्राकृतीकडे थोडा वेळ पाहिले.

"भगवान शंकराच्या जटेतल्या चन्द्रापैकी जो अर्धा अुरला आहे, तो आत्ता आकाशातून डोकावत आहे."- एक बालकवि अुद्गारला.

"असं वाटतंय की जणू काही जमीनदार महाशयांच्या जन्म-दिनोत्सवासाठी त्या चन्द्राने आपला अर्धा प्रकाश या दिव्यांना बहाल केला आहे." दुसरा बालकवि म्हणाला.

त्यांच्या अुत्प्रेक्षा ऐकून जमीनदार प्रसन्न झाला. तेथे असणाऱ्या सर्व पाहुण्यांनीही हर्षोद्गार काढले.

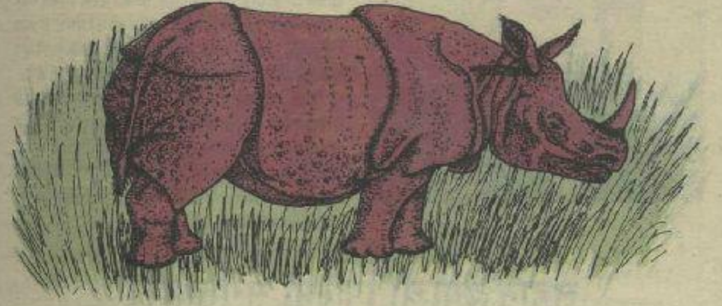
तेवढ्यात तिसऱ्या बालकवीकडे वळून जमीनदाराने विचारले, "बालकवि! आता तू सांग बरं हा अर्धचन्द्र पाहून तुला काय वाटतं?"

त्या तिसऱ्या बालकवीने पुन्हा एकदा आकाशाकडे पाहून घेअून म्हटले, "मी तर शेवटी बालकवीच ना! मला तर हा चन्द्र पाहून तोंडात विरघळणारी 'लिंबाची फाक' वाली गोळीच आठवतेय!"

स्वत:ला 'बाल' कवि म्हणवून बालसुलभ वृत्तीने त्याने जेंव्हा अशा प्रकारे चमत्कारपूर्ण पद्धतीने अुत्तर दिले, तेव्हा जमीनदार त्याच्यावर फारच खूश झाला; अन् त्याला आशिर्वाद देत तो म्हणाला, "बालकवि, तू भविष्यात एक जन्मजात कवि बनून कीर्ति मिळवशील."

चान्दोबा पुरवणी-४४

भारतातील पशु-पक्षी

गेंडा

भारत, इंडोनेशिया व आफ्रिकेच्या काही भागात गेंडा हे जनावर आढळते. गेंड्यांचे पाच प्रकार आहेत. त्यातला भारतीय विशाल गेंडा खूप प्रसिद्ध आहे. आफ्रिकेत आढळणारे काळे गेंडे, सफेद गेंडे, जावातील गेंडे व सुमात्रातले गेंडे हे अुरलेले चार प्रकार होत. कुरूप दिसणाचा या गेंड्यांचे वैशिष्ट्य म्हणजे नाकाच्या पृष्ठभागावर अुगवलेलं शिंग! भारतीय गेंड्यांच्या नाकावर फक्त एकच शिंग असते, पण आफ्रिकी गेंड्यांच्या नाकावर दोन-दोन शिंगे असतात. ही शिंगे म्हणजे हाडे नव्हेत. त्यांच्या चेहऱ्यावर केसांचे थरचे थर जमून कडक होतात आणी त्यांना शिंगाचा आकार प्राप्त होतो. त्यांच्या कानांच्या चारही बाजूंना व शेपटीच्या टोकांवर केस असतात. त्यांचे शरीर खूप वजनदार व अगडबंब असते. या जनावरांची अुंची सामान्यत: १८० सें.मी. असते.

काही लोकांचा असा विश्वास आहे की गेंड्यांच्या शिंगात औषधी गुण आहे, व या शिंगांसाठीच लोक निर्दयपणे गेंड्यांची शिकार करतात. यामुळे त्यांची संख्या दिवसें दिवस रोडावत चालली आहे. अशा तऱ्हेने नष्ट होणारी ही जात वाचवण्यासाठी आपल्या सरकारने यांच्यासाठी खास वन्यपशु संरक्षण केन्द्रांची व्यवस्था केलेली आहे. अशा प्रकारची प्रसिद्ध केन्द्रे म्हणजे-काझिरंगा, जल्दापाडा, गोरुमारा व आसाम मधील सोनाई रुपाई. ऐतिहासिक काळापूर्वीही ही जनावरे भरपूर संख्येने अस्तित्वात असल्याचे पुरावे आहेत.

लहान वयाची फिल्मी संगीतकार

आंध्रच्या पश्चिम गोदावरी जिल्ह्यांतील पाच वर्षांची एक बालिका आई-बापांना काहीही न सांगता सरळ मद्रासला निघून आली. आपल्या प्रिय गीतकार व संगीतकारांना भेटण्याची तीव्र इच्छा ती दाबू शकली नाही. खूपदा विनंती करूनही तिच्या पित्याने तिच्याकडे लक्ष न दिल्यामुळे कंटाळून शेवटी तिने हा पळून जाण्याचा मार्ग स्वीकारला!

अशा तऱ्हेने सात वर्षांपूर्वी पळून आलेल्या या बालिकेने प्रसिद्ध गायिका चित्रा हिने तेलगू फिल्मसाठी गायलेल्या गाण्याला संगीत दिले आहे. आता या फिल्म संगीतकार मुलीचे वय आहे बारा वर्षे! तिचे नाव आहे श्रीलेखा!

सात वर्षांपूर्वी पाच वर्षे वय असताना ती जेंव्हा मद्रासला पळून आली, तेंव्हा पोलिसांनी तिला पकडून आईबापांच्या हवाली केले होते. तिचे संगीत प्रेम पाहून ते विचारात पडले व आपल्या कर्तव्याबद्दल विचार करू लागले. त्यावेळी स्वतः संगीतकार असणाऱ्या त्यांच्या एका नातेवाईकाने तिची जबाबदारी स्वतःवर घेतली. त्या संगीतकाराचे नाव आहे मरकतमणि. त्याने श्रीलेखेला शास्त्रीय संगीताचे पद्धतशीर ज्ञान दिले, व त्याबरोबरच तो तिला लोकसंगीत व पाश्चिमात्य संगीताचे पाठही देत राहिला. अशा तऱ्हेने श्रीलेखा संगीत मोठ्या प्रेमाने शिकत राहिली.

ती शाळेतही जात नसे. दोन वर्षेपर्यंत श्रीलेखाने मोठ्या प्रेमाने व अचल श्रद्धेने संगीताचे शिक्षण घेतले. ती फिल्मस् पहात असे, फिल्मी संगीत ऐकत असे व बास! संगीताशिवाय अन्यत्र कुठेही तिचे मन लगत नसे. तिची स्मरण शक्ति फार धारदार आहे. शेकडो चाली व श्लोक ती सहजपणे लक्षात ठेवू शकते. तिच्या अपूर्व संगीतज्ञानामुळे प्रभावित होऊन मरकतमणी तिला रेकॉर्डिंग थिएटरमध्ये घेवून जात असे.

एकदा रेकॉर्डिंगच्या वेळी ऑर्केस्ट्रात भाग घेण्यासाठी मरकदमणीने श्रीलेखाला आमन्त्रण दिले. तिला हार्मोनियम वाजवता येत असे. त्यामुळे ती सुलभपणे हार्मोनियम वाजवू लागली. एका तमिळ कवीने त्या सुरांचे केवळ तीन मिनिटांत एक गाणे बनवले. मोठमोठे अनुभवी संगीतकारही या प्रतिभावान बालिकेवर फार प्रसन्न झाले.

संगीत टीकाकारांनी श्रीलेखाचे संगीत फार पसन्त केले व म्हटले की-शास्त्रीय, लोक व पाश्चिमात्य संगीतांचे हे एक अद्भुत असे सम्मेलन आहे! सध्या तरी फिल्म संगीत देणारांमधे सर्वात कमी वयाची संगीतकार आहे श्रीलेखाच! लवकरच गिनीज बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्डमधे तिचा अुल्लेख येण्याची शक्यता आहे.

श्रीलेखाची इच्छा आहे की आपल्या नावाबरोबर आपले शिक्षक व शुभचिन्तक मरकतमणि यांचे नावही सतत जोडलेले असावे, म्हणून तिने 'मणिमेखला' असे नाव धारण केले आहे. मणिमेखलेचे संगीत-दिग्दर्शन असलेल्या फिल्मस् लवकरच अस्तित्वात येणार आहेत.

जीन्स करता किंवा सलवार-कमीज घालून कपाळावर तिलक लावलेली, खूप धारदार दिसणारी ही बाल संगीतकार रोज देवघरात खूप वेळ घालवते. चॉकलेट व आइसक्रीम तिला फार आवडते. वेळ मिळेल तेव्हा कॅरम खेळायलाही तिला आवडते.

तुम्हाला माहीत आहे काय?

१. केरळमधे शेतीच्या वर्षाचा आरंभ 'विषु' (युगादी) या नावाने साजरा केला जातो. त्याचप्रमाणे अुत्तर भारतातही एका राज्यात नव्या सालाची ओळख म्हणून बरोबर ह्याच दिवशी एक सण साजरा केला जातो. ह्या सणाचे नाव काय? ते राज्य कोणते?

२. मे दिवस (मे-डे) याच दिवशी एका ख्रिश्चन संताचा दिवस ही साजरा केला जातो. तो सन्त कोण?

३. बॉकेफला शहर दोन विश्वविख्यात नावांची आठवण करून देते. ती नावे कोणती?

४. तेल चोपडलेल्या नारळाचा, भारतातल्या एका खेळात अुपयोग केला जातो. त्या खेळाचे नाव काय व तो कोठे खेळला जातो?

५. चन्द्रगुप्त मौर्याने किती वर्षे राज्य केले? त्यापेक्षाही एक वर्ष जास्त राज्य केलेल्या त्याच्या पुत्राचे नाव काय?

६. रशियन भाषेची लिपि कोणती?

७. केन्द्र-सचिव म्हणून प्रथम स्थान मिळालेल्या एका राजवंशीय स्त्रीचे नाव काय?

८. चन्दीगड मधे असलेल्या 'रॉक गार्डन' चा निर्माता कोण?

९. कट्टरपंथाविरुद्ध गेलेल्या आपल्या एका कन्येला औरंगजेबने २० वर्षे कैदेत ठेवले होते. तिचे नाव काय?

१०. जयदेवच्या 'गीत-गोविन्द' मधील गीतांना पवित्र 'ग्रन्थ-साहेब' मधे स्थान देणारा शीख गुरु कोण?

११. घराच्या अंगणात तुळशीचे रोप का लावतात?

१२. कलकत्ता पार्लमेण्टमधे निवड झालेला, पण राजनीतिज्ञ नसलेला माणूस कोण?

१३. कार्ल लुईसने स्थापन केलेले १०० मीटर्सचे रेकॉर्ड कोणी मोडले?

१४. ज्यांना आवाज नसतो, असे बगळे आपल्या सोबतिणीला कसे आकर्षित करतात?

१५. नेपोलियन १८०४ मधे फ्रान्सचा सम्राट बनला. त्याच वर्षी परिवहन क्षेत्रात एक महान् घटना घडली. ती कोणती?

उत्तरे

१. "बिहू", आसाम
२. सेंट जोसेफ, येशूचा पालक (पिता).
३. अलेक्झांडर व त्याचा घोडा बुसेफालस. हे नगर घोडा मेलेल्या जागी निर्माण झाले.
४. युबी-लकपी, मणिपुर
५. २४ वर्षे. अशोकचा पिता बिन्दुसार.
६. सिरिलिक.
७. नेहरू मंत्रिमंडळात राजकुमारी अमृत कौर. ही स्वास्थ्य-मंत्री पहिली स्त्री-मंत्री होती.
८. नेकचन्द.
९. झेबुन्निसा.
१०. गुरु अर्जुनसिंह.
११. तुळस ही सुरक्षा व समृद्धीची सूचक मानली जाते.
१२. मेघनाथ साहा.
१३. लिरॉय बुरॅल.
१४. मोठ्या अुत्साहाने नाच करून.
१५. पहिले स्टीम-इंजिन ट्रेविथिकने अबाध गतीने चालवले होते.

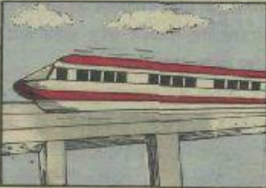
चांदोबाच्या बातम्या

तळहाताच्या आकाराचे कॉम्प्यूटर्स!

नुकतेच तळहाताएवढ्या आकाराचे पॉकेट कॉम्प्यूटर्स बनविले गेले आहेत. त्यांचे नाव आहे-पिको कॉम्प्यूटर. 'पिको' शब्दाचा अर्थ आहे 'ट्रिलियनचा एक भाग'. याबाबत विचार करणेंही सोपे नाही. डेस्क टॉप पर्सनल कॉम्प्यूटरला मायक्रो-कॉम्प्यूटर म्हणतात. हा आतापर्यंत सर्वात लहान कॉम्प्यूटर मानला जात असे. पण 'पिको कॉम्प्यूटर' हा त्याहीपेक्षा लहान आहे. या तळहाताच्या आकाराच्या कॉम्प्यूटरमधे न्यू सुपर चिपचा अुपयोग केला जातो. आता हा (P.L) कॉम्प्यूटर आपल्या हातावरच्या घड्याळात किंवा पेनमधेही बसवण्यात येण्याचा दिवसही दूर नाही.

अति वेगवान आगगाडी

जपान मधे वायव्य प्रान्तात धावणारी शिनकानसेन एक्स्प्रेस ताशी ३४५ कि.मी. वेगाने धावून एक रेकॉर्ड प्रस्थापित करत आहे. जोमो-कोगेन व अुरावा या दोन स्टेशनांमधील बोगद्यात हिची पहिली यात्रा झाली. मागल्या मार्चमधे ही गाडी ३३७ कि.मी. वेगाने धावली होती. तरीही सर्वात जास्त गतीचे विश्वरेकॉर्ड फ्रेंच टीजीव्ही सुपर एक्स्प्रेसलाच प्राप्त झाले आहे. (५१५.३ कि.मी.). हे मे १९९० मधे बनले.

अतिप्राचीन शिला

जवळ जवळ १५० वर्षांपूर्वी (१८५० च्या आसपास) स्कॉटलंडमधे काही शिला खोदून काढण्यात आल्या होत्या. ऑक्सफर्डच्या वैज्ञानिकांनी नुकतीच त्यांची परीक्षा केली, आणि त्यांनी असे अनुमान व्यक्त केले की ३७० मिलियन वर्षांपूर्वी पृथ्वीवर फिरणाऱ्या पाठीचा कणा असलेल्या जनावरांशी यांचा संबंध आहे. कदाचित हे मोठमोठे साप किंवा मगरी असतील असा विचार प्रकट केला गेला. ग्रीनलंडमधे सापडलेल्या शिला याच आतापर्यंत सर्वात प्राचीन मानल्या जात. परंतु आता या स्कॉटलंड-मधील शिळा त्याहीपेक्षा प्राचीन मानल्या जात आहेत.

चिकाटीची किंमत

देवासर गावात सदानन्द नावाचा एक श्रीमन्त गृहस्थ रहात असे. आपल्या जमीन-जुमल्या पासून मिळणाऱ्या प्राप्तीचा हिशोब वगैरे लिहिण्यासाठी योग्य माणसाच्या शोधात तो होता. जवळच्या गावात रहाणाऱ्या त्याच्या विद्यानन्द नावाच्या मित्राला जेंव्हा याबद्दल कळले, तेंव्हा एक शिफारस-पत्र देअून त्याने आपला भाचा नारायण याला सदानन्दकडे पाठवले.

नारायण जेंव्हा सदानन्दच्या घरी पोचला, तेंव्हा ती खबर नोकराकडून सदानन्दाला कळली. तो आपल्या नोकराला म्हणाला, "हे बघ, त्या मुलाला सांग की मी घरी नाहीये! अन् मला परत यायला कमीत कमी दोन-तीन तास लागतील."

नोकराने हा निरोप नारायणला सांगितला. परन्तु नारायण मात्र पुनः पुन्हा नोकराला विचारू लागला "आले का मालक?" अन् नोकर अुत्तर देत राहिला, "नाही आले अजून." अशा तऱ्हेने एक तास निघून गेला.

नारायणला वाटू लागले की, आज काही सदानन्दची भेट होणार नाही. आता एक-एक मिनिट त्याची वाट पहात बसून रहाणे त्याला फार जड जाअू लागले. नोकराला बोलावून तो म्हणाला, "मालक आले की त्यांना सांग की, मी आत्तापर्यंत त्यांची वाट पहात बसलो होतो व अगदी आत्ताच दोन मिनिटांपूर्वी इथून निघून गेलो मी. इथे का आलोय हे माहीत आहे न तुला?"

नंतर नारायण तेथून नदीकिनारी आला. त्याने ठरवले होते की आता काही आज सदानन्दला भेटणे जमणार नाही. आणखी दुसऱ्या एकाद्या दिवशी भेटावे असा विचार करून आपल्या गावी परतावे असे त्याने ठरवले. नदीकिनाऱ्यावर बरेच लोक आपसात बोलत अुभे असलेले त्याला दिसले.

त्यांच्यातल्या एकाला नारायणने विचारले की नाव केंव्हा निघेल.

अनुसूया अंभग

तो माणूस उत्तरला, "केंव्हा निघेल हे सांगणं कठीण आहे. नाव चालवणाऱ्या नावाड्याचाच कुठे पत्ता नाहीय. एक तासभर आम्ही त्याची वाट पहात आहोत."

पहाता पहाता आणखी एक तासही निघून गेला. तेंव्हा नारायण अुतावीळ होत म्हणाला, "नावाडी केंव्हा येईल, अन् येईल का नाही कुणास ठाअूक! आपल्यातला कोणी जाअून त्याला शोधून का आणत नाही?"

तेंव्हा गर्दीतला एकजण म्हणाला, "तुमच्यासारखंच आम्हाला ही पलीकडे लवकर जायचंय, पण घाअी करून काय अुपयोग? आपल्याला जशी लवकर पलीकडे जायची इच्छा आहे, तशी नावाड्यालाही आपल्याला पोचवून पैसे कमावण्याची गरज आहेच ना?"

आणखी थोड्या वेळाने नारायणची प्रतीक्षा करण्याची सहनशक्ति संपली. अन् तो लोकांना म्हणाला, "इतका अुशीर होतोय, पण तुम्हा कुणाला त्याचं काहीच नाही! मीच जाअून त्या नावाड्याला घेअून येतो आता." अन् नारायण घाटावरून गावाकडे चालू लागला.

गावात नावाड्याचे घर शोधून काढून नारायण तेथे पोचला, तेंव्हा त्याला कळले की, त्याचं पोट फार जोरात दुखू लागल्यामुळे तो औषधासाठी दवाखान्यात गेला होता. औषध मिळायलाच अुशीर झाल्यामुळे आत्ताच तो धावत-पळत घाटाकडे गेला आहे.

आता नारायण भराभरा पुन्हा घाटाकडे गेला. पण तोवर नाव निघूनही गेली होती. नदीच्या मध्यावर ती दिसत होती. नारायण वैतागून आता तिकडे पाहू लागला. इतक्यात नुकताच तेथे आलेला एक माणूस त्याला म्हणाला, "तू नाव वेळेवर पकडू शकला नाहीस असं दिसतंय. आता आणखी एक तास इथे थांबलास, तर ही आता गेलेली नाव परत येईल आणि मी नावाड्याला आपल्या दोघांसाठीच पुन्हा जायची विनंती केली, तर तो आपल्याला घेअून जाईल.

बोलता बोलता नारायणला कळले की आपण शिफारस-पत्र ज्याच्याकडे घेअून गेलो होतो तोच हा सदानन्द! आता नारायणचा चेहरा आनन्दाने अुजळला. त्याने शिफारस-पत्र तेथेच ताबडतोब दाखवायचा प्रयत्न केला. पण सदानन्दने ते पत्र स्वीकारले नाही.

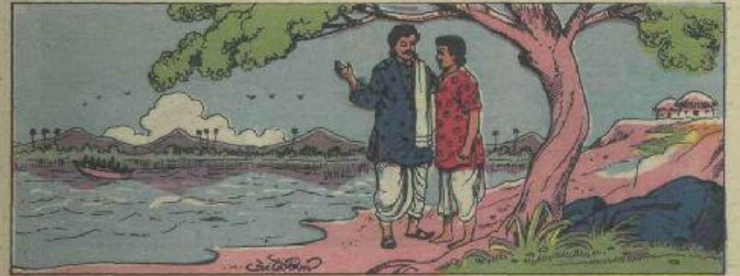
"तुझ्या मामाने मला अगोदरच कळवलं होतं,की तो तुला माझ्याकडे पाठवणार आहे. तू मला घरी भेटायला हवंस, इथे रस्त्यावर नव्हे, पुन्हा केंव्हा तरी माझ्या घरी येअून भेट मला." सदानन्द त्याला म्हणाला.

नारायण आता हताश होअून काही बोलला नाही. थोड्या वेळाने नाव परत आली. नारायण व सदानन्द तीत बसून नदीपार पोचले.

नारायण बरोबरच सदानंद सरळ विद्यानन्दच्या घरीच आला आणि नारायण आपल्या घरी आल्यासून परत येईपर्यंत जे जे घडले, ते त्याने विद्यानन्दला सांगितले व तो म्हणाला, "मला माहीत आहे की तू ज्याला माझ्याकडे नोकरीसाठी पाठवशील, त्याच्यापेक्षा अधिक विश्वासू आणखी कोणी असूच शकणार नाही. माझे आजोबा म्हणत असत की जो चिकाटी धरू शकत नाही, वाट पाहू शकत नाही, त्याला दोनदा वाट पहावी लागते. माझी खूप कामं आहेत अन् मी ती ज्याच्यावर सोपवणार त्याच्या सहनशक्तीच्या, चिकाटीच्या बाबतीत जाणण्याची माझीही इच्छा होती! म्हणून मी नारायणची अशी परीक्षा घेतली."

नारायण हे ऐकून फार शरमिन्दा झाला. तो सदानन्दला म्हणाला, "माझ्यातले दोष आपण मला फार अुत्तम तऱ्हेने दाखवून दिलेत. चिकाटी-सहनशक्ती ही माणसात जन्मजात असायला हवी. मी इतंकच सांगू इच्छितो की संधी मिळाली तर आपणासारख्यांच्या छत्रछायेत राहून मी स्वतःला सुधारेन. मला स्वतःला याबद्दल खात्री वाटतेय."

मोठया प्रेमाने नारायणच्या खांद्यावर थोपटत सदानन्द म्हणाला, "तू खरं तेच बोलतोयस हे मला कळतंय. अुद्याच येअून नोकरीवर हजर हो. मला इथे काही कामं आहेत, चलतो मी." अन् सदानन्द तेथून निघून गेला.

नुकसानीचा हिशोब

एका गावात सुभाष नावाचा एक बडा व्यापारी व नरसिंह नावाचा एक सामान्य शेतकरी यांची खूप मैत्री होती. नरसिंहला नारायण नावाचा एकच मुलगा होता. नारायण शिक्षणात चांगलाच हुशार होता. ही गोष्ट ओळखून त्याच्या शिक्षणासाठी सुभाष नरसिंहला नेहमीच आर्थिक मदत करी.

नारायणचे शिक्षण संपल्याबरोबर नरसिंहने सुभाषला त्याला एकादी नोकरी देण्याबद्दल सुचवले. त्यावेळी शहरातल्या आपल्या व्यापाराचा हिशोब ठेवणासाठी गणितात हुशार असणाऱ्या नोकराची गरज होती हे नरसिंह जाणून होता.

सुभाषने नारायणला बोलावून विचारले, "तुला शेवटच्या परीक्षेत गणितात किती टक्के गुण मिळाले?"

"नव्याण्णव टक्के मिळाले काका!" नारायण अुत्तरला.

"म्हणजे तू शंभरात एक चूक केलीस. अर्थात शंभरात एक नुकसान! शंभरात एक, हजारात दहा, दहा हजारात शंभर-अशा तऱ्हेने नुकसान वाढतच रहाणार! माझा तर लाखांचा व्यवसाय आहे, मी असं हजारोंचं नुकसान सोसायला तयार नाही बाबा! तू स्वतःला खरोखर गणितात हुशार समजत असशील, तर राजधानीत खजिन्यात नोकरीसाठी राज्य-पातळीवर ज्या परीक्षा घेतल्या जातात, त्यात भाग घेणं तुला योग्य होईल." सुभाष म्हणाला.

नारायणने तसेच केले. राज्यातल्या कर-वसुली शाखेत अधिकाऱ्याच्या स्थानावर त्याची नियुक्ती झाली. ही बातमी मिळताच सुभाषला भेटून नरसिंह म्हणाला, "नारायणला ही नोकरी मिळाली. यात सरकारी खजिन्याचं काहीच नुकसान होणार नाहीये. तू मोठ्या बुद्धिमानीने स्वतःचं नुकसान होण्यापासून वाचवलेस खरं, पण राजा काही तसं करू शकला नाही." नरसिंह सुभाषला टोमणा मारत होता, यात काहीच शंका नाही.

तेंव्हा प्रेमाने नरसिंहच्या खांद्यावर हात ठेवत सुभाष म्हणाला, "माझ्याकडची नोकरी मोठी, की राजाच्या खजिन्यावरची नोकरी मोठी? मी जेंव्हा नारायण गणितात चांगला हुशार आहे असं पाहिलं तेंव्हा मी असा विचार केला की, भविष्यात यांच काही नुकसान होअू नये. म्हणूनच आपल्या नुकसानाबद्दल खोटंच बोलून तुम्हा लोकांना चक्रात फसवलं. नारायणला ही नोकरी मिळाल्याबद्दल मी तर बेहद्द खूष आहे!"

निरुपयोगी दिव्यशक्ति

शीतल आईबापांवाचून पोरका होता. त्याचा काही जमीन-जुमला वगैरेही नव्हता. त्याचे शरीर मात्र चांगले पिळदार व भक्कम होते. पाहूनच असे वाटे, की हा कुठलेही काम करू शकेल. परंतु तो फार भिडस्त होता. लोक त्याच्याकडून फुकटच काम करवून घेत. त्यामुळे भरपूर मेहनत करूनही त्याला योग्य असा फायदा मिळत नसे. तो मोठ्या कठीण परिस्थितीत जगत होता!

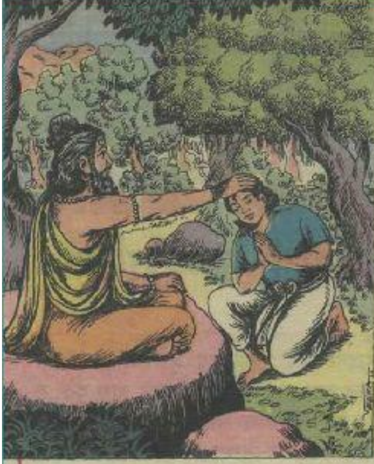
शीतल दिसायला छान तरतरीत होता. त्याच गावात रहाणाऱ्या प्रभातची मुलगी श्यामा हिचे त्याच्यावर फार प्रेम होते. एके दिवशी तिने आपल्या मनची भावना शीतलला बोलून दाखवली व त्याने आपल्याशी लग्न करावे असे ही सुचवले.

शीललने याबाबत अनुभवी लोकांजवळ सल्ला विचारला. सर्वांनी त्याला एकच सांगितले, "श्यामा मोठी चावट व खोडकर मुलगी आहे, धटिंगण वृत्तीची आहे. ती स्वतःच्या आईवडलांनाच फार त्रास देते. तू तर फार भिडस्त आणि गरीब स्वभावाचा आहेस. तू जर तिच्याशी लग्न करशील तर तुझं जीवन नरक बनेल."

लोकांकडून हे बोलणे ऐकून शीतल खरोखरच फार भ्यायला. अन् लग्नाचा विचार त्याने मनातून काढून टाकला.

एके दिवशी श्यामाचा बाप प्रभात शीतलकडे येअून म्हणाला, "माझी मुलगी तुला सोडून दुसऱ्या कुणाशीही लग्नाला तयार नाही. तू तर अगदीच बेकार अन् नालायक आहेस. माझ्या मुलीच्या खूपच महत्वाकांक्षा .आहेत, त्या पुऱ्या करणे तुझ्याच्यानं जमणार नाही. मी तिच्यासाठी खूप चांगला नवरा शोधू शकेन. पण काय अुपयोग? तू जोवर इथे तिच्या नजरेसमोर रहाशील, तोवर ती दुसऱ्या कुणाशी लग्नाला तयार व्हायची नाही.

सुमन दीक्षित

तू दया कर माझ्यावर! काही दिवस हा गाव सोडून दुसरीकडे कुठं तरी रहायला जा."

शीतलने प्रभातचे सांगणे मानले व तो गाव सोडून जंगलाच्या वाटेने चालू लागला. रस्यात त्याला एक साधु भेटला. शीतलने त्याला साष्टांग प्रणिपात केला व आपली रामकहाणीही सांगितली. साधूने त्याला स्वतः बरोबर चलायला सांगितले.

शीतल मुकाट्याने साधूमागोमाग चालू लागला. दोन आठवडे त्याने साधूची खूप सेवा केली. शीतल साधूसाठी पाणी आणून भरत असे, स्वयंपाक करत असे, त्याचे पायही दाबत असे.

अशा रीतीने दोन आठवडे गेले. अन् साधु त्याला म्हणाला, "आता मला काशीला जायचंय, तेंव्हा तू आता दुसरा एकादा साधू पहा.

मुकाट्याने मान हलवून शीतल जायला निघाला. ते पाहून साधूला त्याची दया आली अन् त्याने त्याला थांबायला सांगितले. शीतल थांबला.

साधु म्हणाला, "तू खरोखरच फार भिडस्त आहेस. असा राहशील तर लोक तुला फसवतील. मी तुला काही दिव्यशक्ति देतो. तू त्या शक्तींचा स्वतःसाठी नव्हे, पण दुसऱ्यांसाठी करशील, तेंव्हाच त्यांचा अुपयोग होईल. तू ज्याला आपला मालक मानशील, तो जे म्हणेल ते तू करू शकशील." असे म्हणून साधूने शीतलच्या डोक्यावर हात ठेवून एक मन्त्र म्हटला आणि त्याला आशिर्वाद देअून साधु तेथून निघून गेला.

शीतल तेथून परत फिरला. वाटेत एका गावात तो थांबला. एका घरासमोर उभा राहून शीतलने मालकाकडे काम मागितले.

मालकाने चिडून म्हटले, "अरे तू काय काम करणार? माझ्या घरामागे एक तलाव आहे. त्यांच सारं पाणी पिअून दाखव पाहू!"

शीतलने 'हो' म्हटले अन् तो घरामागे जायला निघालेला पाहून मालक फार आश्चर्यात पडला. परन्तु पहाता-पहाता शीतलने तलावातले सारे पाणी पिऊन टाकले अन् मालकाचे आश्चर्य आणखीच वाढले!

त्या रिकाम्या तलावात मालकाला एक रत्नकंकण सापडले. ते पाहून तो म्हणाला, "माझा जुना नोकर म्हणत होता की कंकण तलावात पडलंय. पण मी विश्वास ठेवला नाही अन् त्याला नोकरीवरून काढून टाकला. त्याच्यासारखा विश्वासू नोकर कुठे शोधूनही सापडणार नाही. असं पहातापहाता तलावातलं पाणी पिअून टाकणाऱ्या तुझ्या सारख्याला मी रे काय काम देणार? मी आपल्या त्या जुन्या नोकरालाच बोलावून घेईन."

शीतलला वाटले की अगदी जमता जमता आपले काम बिघडून गेले. तो पुन्हा तिथून दुसरीकडे गेला व त्याने तेथील खूप श्रीमंत अशा रामप्रसादकडे काम मागितले.

हा रामप्रसाद एक नंबरचा कंजूष माणूस होता. त्याने शीतलकडून आपले सगळे घर व परसूही साफ करवून घेतले. कठिणात कठीण कामही शीतल मोठ्या सहजतेने करू लागला. तेंव्हा त्याला एक अुपाय सुचला. गावातल्या सर्वांसाठी लाकडे फोडून घेणे, कपडे धुणे वगैरे कामे तो शीतलकडून करून घेअू लागला. गावच्या लोकांकडून तो यासाठी पैसे वसूल करी. पण शीतलला मात्र तो पोटभर खायलाही देत नसे.

शीतलने कित्येक वेळा सांगून पाहिले की, त्याला पगार हवा अन् खाणे थोडे जास्त हवे. पण दरवेळी रामप्रसाद नुसतेच हसून त्याला म्हणे, "तू एक शापग्रस्त प्राणी आहेस. अन् शापग्रस्ताला जसं ठेवायला

हवं, तसंच ठेवतो आहे मी तुला, यातच तुझं कल्याण आहे."

रामप्रसादचे हे वागणे पाहून, इथे आपला काहीच फायदा नाही-हे शीतलने ओळखले आणि तो आपल्या गावी निघून आला. तेथे जाऊन आपल्यावर काय काय बेतले ते सारेचे सारे त्याने प्रभातला सांगून टाकले.

ते ऐकून प्रभात प्रसन्न झाला अन् शीतलला म्हणाला, "तुझ्याजवळ जर दिव्यशक्ति आहेत, तर तुला अुगाच इतरांची सेवा करायचं काय कारण? तू माझ्या श्यामाशी लग्न कर अन् तिलाच मालक मानून तिच्या इच्छा पूर्ण कर. यापुढे तूही सुखी होशील अन् मलाही सुख लागेल."

अशा तऱ्हेने श्यामा व शीतल यांचा विवाह झाला. शीतल बायकोला म्हणाला, "तू माझी मालकीण! तू मला आज्ञा देत जा. कितीही कठीण काम असलं तरी मी ते करत जाईन."

यावर लाजून श्यामा म्हाणली, "असं काय म्हणताय तुम्ही? मी तुमची बायको आहे, तेंव्हा तुम्हीच माझ्यावार हुकुमत चालवायची! तुम्ही मला खूप प्रेम द्या फक्त. मी खूश राहीन. तुम्हीच माझ्या जीवनाचे मालक आहात, इथून पुढे कोणाची ताबेदारी करणं नको, स्वतन्त्रपणे काम करत जा, म्हणजे मला आनन्द वाटेल.मी तुम्हाला आपल्या बुध्दीची साथ देत राहीन."

श्यामाने शीतलला आपला मालक म्हटले, तेंव्हा त्याच्या मनात आनन्दाने गुदगुल्या झाल्या; गर्वही वाटला त्याला! त्या दिवसापासून त्याने आपला भिडस्तपणा सोडला. लवकरच शीतल चांगला धनवान बनला. श्यामा ही त्याला चांगली साथ देअू लागली, त्यामुळे शीतलला परिवार-सुखही भरपूर मिळू लागले.

दिव्यशक्तींच्या आधाराने सेवक म्हणून जगण्यापेक्षा, कडक मेहनत करून आत्मगौरवाने स्वतन्त्र जीवन घालवणे श्रेयस्कर-ही गोष्ट शीतलने अनुभवाने जाणली. यानंतर श्यामा-शीतल यांचे दिवस आनन्दाने जाअू लागले.

वीर हनुमान

दरम्यान वानर-वीरांनी प्रहस्ताशी सामना केला. आणखी एकदा वानर आणि राक्षसांनी एकमेकांच्या सैन्यातील अनेक वीरांचा वध करवला. प्रहस्ताचे चार ही मंत्री वीरोचित उत्साहाने वानरांना गाजर-मुळ्याप्रमाणे कापू लागले. हे पाहून द्विविद नावाच्या वानर-वीराने एक भला मोठा दगड फेंकून नरांतकाला ठार मारले. त्याचप्रमाणे दुर्मुख नावाच्या वानर-वीराने समुन्नताला, जांबवानने महानादाला व तारने कुंभहनुला ठार मारले. अशा रीतीने प्रहस्ताचे चार ही मंत्री मृत्युमुखी पडले.

हे सर्व प्रहस्ताने आपल्या डोळ्यांनी पाहिले आणि तो अत्यंत क्रोधाने वानर सेनेचा विध्वंस करू लागला. आता प्रहस्ताने नीलशी सामना केला. प्रहस्ताने बाणांनी व नीलने शिला आणि वृक्ष यांच्या साहृयाने युद्ध केले. नीलच्या शरीरात बाण घुसू लागले. पण त्याने त्यांची पर्वा केली नाही. त्याने प्रहस्ताच्या रथाला जुंपलेल्या घोड्यांना मारून टाकले. आणि नंतर त्याचं धनुष्य मोडून टाकलं. नंतर प्रहस्त व नील दोघे जण मल्ल-युद्ध करू लागले. या युद्धात नीलने दगडाने प्रहस्ताचे डोके फोडून टाकले. अशा रीतीने जेव्हा प्रहस्त ठार झाला, तेव्हा बाकीचे राक्षस आक्रोश करीत लंकेकडे निघाले.

प्रहस्ताच्या मृत्यूची वार्ता जेव्हा

२५. कुंभकर्णाला झोपेतून जागे केले!

रावणाला समजली. तेव्हा त्याचे पित्त खवळले. त्याने निश्चय केला की आता आपण स्वतःच युद्धासाठी प्रस्थान केलं पाहिजे. उत्तम घोडे जुंपलेल्या रथावर तो स्वार झाला.

तो नगरीतून जेव्हा बाहेर पडला, तेव्हा झाडे व दगड हाती घेतलेली सुसज्ज वानर-सेना त्याला दिसली. रावण जेव्हा युद्ध करण्यासाठी पुढे येऊ लागला तेव्हा त्याला पाहून रामाने विभीषणाला विचारले-"अपार सैन्यासह अनेक ध्वज लावलेल्या रथात बसून येणारे हे कोण आहेत?"

विभीषणाने रामाला एकेकाचा परिचय करून दिला. रावणाचा मुलगा अकंपन हा त्यांच्यापैकी एक होता. शिवाय इंद्रजित होता, अतिकाय होता आणि होता महोदर पण. यांच्या खेरीज रावणाबरोबर पिशाच, त्रिशुर, कुंभ नि निकुंभ इत्यादि राक्षसवीर पण होते.

रावणाचे तेज पाहून रामाला आश्चर्य वाटले. देव-दानवात सुद्धा असं तेजस्वी कोणी क्वचितच असतं. रावण आता आपल्याला सामोरा येत आहे असं पाहून रामाला खूप आनन्द झाला. सीतेला पळवून नेणाऱ्या दुष्टाचा चांगला सूड घेणे आता शक्य होते. असा विचार करून रावणाशी युद्ध करण्यासाठी राम लक्ष्मणासह सज्ज झाला.

वानर-सेनेला घाबरून सोडीत येणाऱ्या रावणाशी प्रथम सुग्रीवाने सामना केला. रावणाने सुग्रीवाला एका बाणातच बेशुद्ध करून टाकले. हे पाहून राक्षसांनी विजयोन्मादाने आरोळ्या ठोकल्या.

हे पाहून गवाक्ष, गवय, ऋषभ, ज्योतिर्मुख आणि नभ इत्यादि वानर-वीरांनी विशाल रूप धारण केले आणि डोंगरावरील मोठमोठ्या शिलांसह रावणाशी युद्ध करायला आले. रावणाने या सर्वांवर बाणांचा भडिमार केला. वानर-वीर आता घाबरले नि रामाच्या आश्रयाला आले.

रावण जेव्हा वानर-सैन्याचा नाश करू लागला, तेव्हा त्यांचे संरक्षण करण्यासाठी राम पुढे सरसावला. हे पाहून लक्ष्मणाने रामाला प्रार्थना केली की

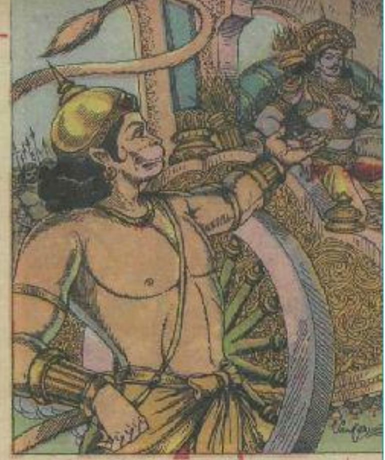
रावणाला मारण्याची संधि त्याला दिली जावी. लक्ष्मणाला सावध राहण्याची सूचना देऊन रामाने त्याला रावणाशी लढायला परवानगी दिली.

आता लक्ष्मणाने रावणाशी युद्ध करायला सुरुवात केली. हे पाहून हनुमानच प्रथम रावणाला सामोरा आला, आणि उजवा हात वर करून म्हणाला-"ही गोष्ट खरी आहे की तू देव-दानव, गंधर्व, यक्ष आणि राक्षसांना जिंकलं होतंस! पण वानरांपासून तुझ्या जिवाला धोका आहे. मी माझ्या हातांनी आता तुला मारून टाकतो बघ."

हे ऐकून रावणाचा पारा चढला आणि तो म्हणाला-"हे हनुमान, निर्भयपणे तू मला मार. एका माकडाने रावणाला मारलं अशी शाश्वत कीर्ति तुला मिळेल खचित! नंतर मग मी तुला ठार करीन."

"एकदा पुन्हा आठव. तुझा मुलगा अक्ष याला मीच मारून टाकलंय।" हनुमानाने आणखी एकदा धोक्याची सूचना दिली.

यावर रावणाने हनुमानाच्या छाती वर एक जोरदार ठोसा लगावला. हनुमान थोडा विचलित झाला. या रागाच्या भरात त्याने ही रावणाच्या छाती वर आणखी जोरदार एक ठोसा मारला. भूकंपामुळे पर्वत हलावा अशी रावणाची स्थिति झाली. ते दृश्य पाहून वानर संतोषपूर्वक आरोळ्या देऊन आपला आनंद व्यक्त करू लागले.

हनुमानाच्या पराक्रमाची रावणाने ही प्रशंसा केली. पण हनुमान म्हणाला-"रावणा, जळला माझा सारा पराक्रम! माझा ठोसा सहन करून ही तू अजून जिवन्तच आहेस. तू आणखी एकदा मला गुद्दा घाल, म्हणजे मी तुला आपल्या गुद्याँनी यमसदनाला पाठवतो."

यावर रागात येऊन रावणाने आपल्या मुठीने हनुमानाच्या छातीत एक गुद्दा घातला. यामुळे हनुमान चक्कर येऊन पडला. तो शुद्धीवर येईपर्यंत रावणाने नीलशी युद्धाला सुरुवात केली.

नील तर वानरांचा सेनापति होता. रावणाचे बाण जेव्हा त्याला घायाळ करू लागले, तेव्हा त्याने अतिशय रागाने

एक भली मोठी गंडशिला रावणावर फेकली. दरम्यान हनुमान शुद्धीवर आला आणि त्याने रावणाकडे आपला मोर्चा वळवला. आता तो रावणाला म्हणाला- दुसऱ्या कोणाशी तरी लढत होतास, म्हणून तुझे प्राण वाचले आहेत.

रावणाने आपल्यावर पडणाऱ्या गंडशिलेचे आपल्या बाणांनी तुकडे-तुकडे करून टाकले. नंतर त्याने आपल्या आग्नेयास्त्राने नीलला मूर्च्छित करून टाकले. आणि त्याने लक्ष्मणाशी लढायला सुरुवात केली.

लक्ष्मण रावणाला ललकारत म्हणाला- "हे राक्षसराजा, त्या वानरांशी कसली लढाई करीत आहेस? माझ्याशी लढ म्हणजे तुझे गर्वाचे घर खाली होईल."

"हे लक्ष्मणा, तुझं आयुष्य सरलं, म्हणून तर तू आता माझ्यासमोर आला आहेस, मी आता तुला यम-पुरीला पाठवतो!" रावण म्हणाला

लक्ष्मण म्हणाला-"पापात्म्या, फार आत्मस्तुति करू नकोस. तुझी शक्ति नि पराक्रम मी चांगला जाणतो. मी तुझ्याशी युद्ध करायला तयार आहे."

आता रावणाला खूपच राग आला. त्याने लक्ष्मणावर बाणां वर बाण सोडले. लक्ष्मणाने आपल्या बाणांनी ते सर्व बाण परतवले. अशा रीतीने दोघांनी बाण-युद्ध केले. मध्यंतरी मूर्च्छित झालेत्या लक्ष्मणाकडे येऊन रावणाने त्याला आपल्या हातांनी उठवण्याचा प्रयत्न केला होता, पण हनुमान मधेच येऊन टपकला आणि त्याने आपल्या मुठीने रावणाच्या छातीत एक जबरदस्त बुक्का मारला. यामुळे रावण तोंडावर खाली पडला. त्याचे तोंड, कान व डोक्यातून रक्त वाहू लागले.

हनुमानाने मूर्च्छित अवस्थेतील लक्ष्मणाला उचलले व थेट रामाजवळ जाऊन पोंचला.

काही वेळानंतर लक्ष्मण व रावण शुद्धीवर आले. आता रावण युद्धासाठी पुन्हा तयार झाला.

मग राम रावणाशी युद्ध करायला आला. हे पाहून हनुमान रामाला म्हणाला-

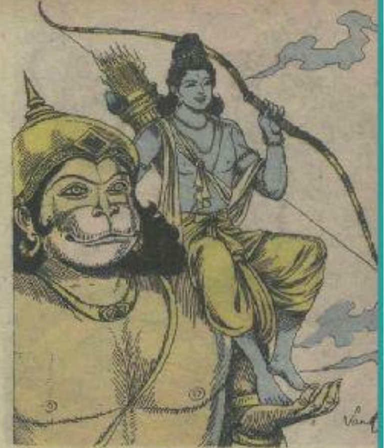
"रावणाशी युद्ध करण्यासाठी आपण माझ्या खांद्यांवर बसावं."

रामाने तसं केलं. तो हनुमानाच्या खांद्यावर बसून रथातील रावणाशी युद्ध करायला निघाला.

रामाचे वाहन बनलेल्या हनुमानावर रावणाने आपले तीक्ष्ण बाण सोडले. पण त्या बाणांमुळे हनुमानाचे तेज अधिकच वाढले. हे पाहून रामाला फार राग आला. त्याने रावणाच्या रथाची चाके, घोडे, ध्वज, छत्र व सारथी सर्वांना आपल्या बाणांनी एकामागून एक जमीनदोस्त केले आणि एक बाण तर असा फेकला की तो थेट रावणाच्या छातीत घुसला. या बाणाने रावण विचलित झाला व त्याच्या हातातील धनुष्य सुटले. आणि रावण बेशुद्ध होऊन जमिनीवर कोसळला.

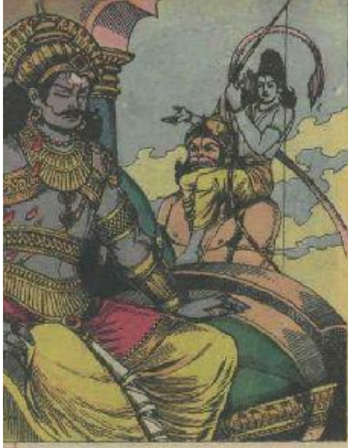
रामाने एका अर्धचन्द्राकार बाणाने रावणाच्या मुकुटाचे तुकडे तुकडे करून टाकले. आणि रावणाला म्हणाला-"अनेक वीरांचा वध करून तू आता थकला आहेस. मी आता तुला मारीत नाही. तू जा, थोडी विश्रान्ति घे आणि मग युद्धासाठी तयार होऊन ये. मी तुला तसं करायला परवानगी देतो.

असल्या गोष्टी ऐकण्याची पाळी आपल्यावर यावी, याबद्दल रावणाला फार लाज वाटली. निरुपायाने तो लंकेकडे परत फिरला. यानंतर राम व लक्ष्मण यांनी युद्धात घायाळ झालेल्या वानरांची सेवा-

सुश्रूषा केली.

रावण लंकेत पोचला. रामाच्या बाणांचा त्याने धसकाच घेतला. घाबरलेला रावण आपल्या सहकाऱ्यांना म्हणाला-"इंद्राहून पराक्रमी मी एका माणसाच्या हातून हारलो! मी केलेलं महान् तप निष्फळ झालं. ब्रह्मा पूर्वीच म्हणाला होता की एका मनुष्याकडून मला धोका आहे आणि ते खरंच सिद्ध झालं! मनुष्याच्या हाती मला मृत्यु न यावा असं वरदान मी ब्रह्मदेवाला मागितलं नाही. राक्षस-वीरांनो, आता तुम्ही पराक्रमाची शर्थ करून शत्रु-सैन्याचा संहार करीत सुटले पाहिजे. खूप सावधपणे लंका-नगरीचे संरक्षण करा. तुमच्यापैकी

काहींनी जाऊन कुंभकर्णाला झोपेतून जागं करावं!"

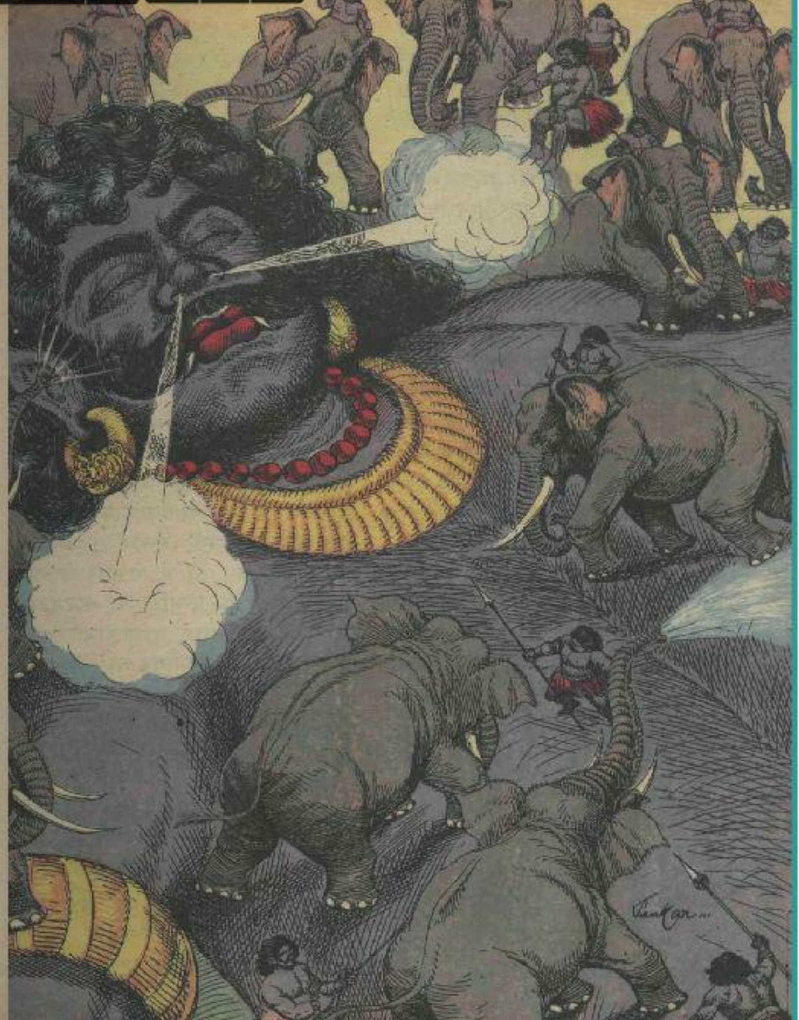
युद्ध सुरू होण्यापूर्वी नऊ दिवसांपासून कुंभकर्ण झोपला होता. जर कुंभकर्ण उठला तर तो ताबडतोब रणांगणावर जाऊन राम-लक्ष्मणाचा अंत करील असा रावणाला विश्वास होता. या विश्वासाचं कारण असं होतं की कुंभकर्णाला आजपर्यंत कोणी शाप दिलेला नव्हता.

रावणाच्या आज्ञेनुसार काही राक्षस आपल्या बरोबर चन्दन, फुलांच्या माला व अनेक खाद्य-पदार्थ घेऊन कुंभकर्णाकडे निघाले. ते घर खूपच मोठं होतं. राक्षसांना कुंभकर्णाच्या घरात प्रवेश करणं जिकीरीचं झाले, कारण कुंभकर्ण जेव्हा निःश्वास सोडी, तेव्हा ते राक्षस मागे ढकलले जाऊं लागले.

त्या विशाल घरात एकाद्या पर्वतासारखा कुंभकर्ण गाढ झोपलेला होता. त्याला जागवणं मोठ्या कष्टाचं काम होतं. या अशक्यप्राय कामासाठी ते राक्षस पुढे सरसावले. प्रथम त्याच्या समोर मांसाचा ढीग ठेवण्यात आला. तसेच मोठमोठी पात्रे मद्याने भरून ठेवण्यात आली. त्याच्या शरीरावर चंदनाचा लेप लावण्यात आला. अनेक पुष्प-मालांनी त्याचा देह आच्छादित करण्यात आला. आणि मग ते शंख फुंकू लागले. मोठमोठ्याने राक्षसांनी आरडा-ओरड सुरू केली. कुंभकर्णाच्या देहावर त्यांनी नाचायला सुरवात केली. नंतर उच्चारवात वाद्ये वाजवली. पण कशाचा काय फायदा? कुंभकर्ण आपला झोपलेलाच!

गदा, मुसळ व अन्य हत्यारांनी राक्षसांनी कुंभकर्णाच्या शरीरावर प्रहार करायला सुरुवात केली. पण त्यांचा ही कांही उपयोग झाला नाही. आता राक्षसांनी कुंभकर्णाच्या शरीरावर घोडे, उंट, हत्ती वगैरे जनावरांना नाचू दिले.

शेवटी कुंभकर्ण एकदाचा जागा झाला. जागे होताच त्याला प्रचंड भूक लागली. आपल्या समोरील खाद्य पदार्थ व मांसावर तो तुटून पडला मधून मधून त्याने मद्य-प्राशन ही केले. जेव्हा पोट भरले तेव्हा त्याने

एकदा राक्षसांकडे पाहिले नि विचारले-"तुम्ही सर्वांनी मला कशासाठी उठवलं? रावण कुशल-पूर्वक आहे न? कुणावर काही संकट तर नाही ना आलं?"

तरी पण जरूर काही तरी अघटित घडलंय हे कुंभकर्णाच्या लक्षात यायला वेळ लागला नाही.

रावणाचा मंत्री यूपाक्षने कुंभकर्णाच्या प्रश्नाचे उत्तर दिले-"कुंभकर्ण, आतापर्यंत कोणत्याही देव, दानव वा दैत्याकडूनही जो त्रास झाला नाही, तो हे मानव प्राणी आज देत आहेत. असंख्य वानरांनी येऊन लंकेला वेढा घातला आहे. सीतेला पळवून आणल्यामुळे रामाला जो क्रोध आला आहे, त्याच्या पोटी त्याने लंकेवर आक्रमण केले आहे. पहिल्याने एका वानराने येऊन लंकेला आग लावून दिली आणि अक्षकुमाराला सैन्यासह मारून टाकले. आता रामाने रावणाला युद्धात मारून अशा विचाराने सोडून दिले की रावण मेलेला आहे. देव, दैत्य, दानव आतांपर्यंत रावणाचा पराभव करू शकले नाहीत, ते काम रामाने करून दाखवले."

आपल्या भावाच्या पराभवाची वार्ता ऐकून कुंभकर्णाला फार राग आला, नि तो यूपाक्षला म्हणाला-

"मी आता जाऊन वानर-सैन्याचा सर्वनाश करतो. राम व लक्ष्मण यांना मारून टाकतो. नंतरच मी रावणाला भेटायला जाईन. राक्षसांना वानरांचे रक्त-मांस खायला घालून, राम-लक्ष्मणाचं रक्त मी स्वतः पिऊन टाकीन."

मागचा-पुढचा काही विचार न करता रागाच्या भरात कुंभकर्ण गर्वाने जे बरळला, ते ऐकून महोदरने कुंभकर्णाला हात जोडून विनंती केली-"तू अगोदर रावणाकडे जा. तो जे सांगेल ने नीट ध्यानपूर्वक ऐक. चांगल्या-वाइटाचा विचार कर. नंतर शत्रूंचा पराभव करण्यासाठी रण-भूमीवर जा!"

भोळा-भावडा

एका गावात एक विधवा बाई रहात असे. तिला एकच मुलगा होता. तो फारच साधा-सुधा आणि भोळा होता. त्यामुळे त्याला सर्वजण 'भोलानाथ' असेच म्हणत. दुकानातून एका रुपयाचे सुटे पैसे आणाचंही त्याला जमत नसे. हे माहीत असल्याने पुष्कळसे दुकानदार त्याला नेहमी फसवत.

आपल्या मुलाचा भोळसटपणा आईला चांगला माहीत होता. त्यामुळे ती नीट लक्ष ठेवत असे: त्याला तीनदा खायला घालून खूप प्रेमाने त्याचे पालनपोषण करीत असे. पण भोलानाथलाच आपल्या बुद्धिहीनतेबद्दल चिन्ता वाटे.

"मला जराशी बुद्धी असती, तर तर काय छान झालं असतं आई! डोकं नसल्याने माझा तुला काहीच उपयोग होत नाही. आपल्या दोघांचा साराच भार तुला उचलावा लागतो अन् मी मात्र नुसताच भटकत असतो." भोलानाथ स्वतःच्या स्थितीबद्दल आईजवळ बोलून दाखवी.

मग आई त्याला म्हणे, "बाळा, अरे सर्वचजण बुद्धिमान कसे असू शकतील? तुला देवानं बुद्धी नसेल दिली, पण त्यात काय बिघडतंय? तुला त्यानं सोन्यासारखं शुद्ध मन तर दिलं आहे ना? दोन माणसांइतकं शारीरिक बळही दिलंय तुला. तू जितकी मेहनत करू शकतोस, तितकी आणखी कोण करू शकतं?"

अशा तऱ्हेने आई त्याची समजूत काढायचा प्रयत्न तर करायची, पण त्याला तिचं बोलणं आवडायचं नाही. भोलानाथ नेहमीच आईला विचारून सतावी, "आई, मला सांग ना अक्कल कशी मिळवावी?"

अशा तऱ्हेने अनेकदा विचारल्यावर

२५. वर्षांपूर्वी चांदोबात प्रकाशित झालेली कथा

एकदा आई त्याला म्हणाली, "जा, काळ्या पहाडावर रहाणाऱ्या जादुगारीण जृंभिका हिच्याकडे जाऊन थोडीशी अक्कल मागून आण."

भोलानाथ मोठया खुशीने काळ्या पहाडावरच्या जृंभिकाकडे गेला. त्यावेळी ती चुलीजवळ बसून स्वयंपाक करत होती.

तिला पाहून भोलानाथ म्हणाला, "जादुगारीण आत्या! मी अगदीच भोळा आहे; त्यामुळे आईला माझा काहीच उपयोग होत नाही. आई म्हणाली, की माझ्यासारख्या बुद्धिहीनाला तू अक्कल देऊ शकतेस. मग जराशी अक्कल दे ना मला."

जृंभिकाने एकदा भोलानाथला पायापासून डोक्यापर्यंत पाहून घेतलं; अन् म्हणाली, "ठीक आहे, अगोदर तुला सर्वात आवडणारी वस्तु आणून दे मला! मग देईन मी तुला अक्कल."

भोलानाथ तसाच आपल्या आईकडे परत आला. जृंभिकेची मागणी तिला सांगून त्यानं विचारलं, "आई, मला सर्वात काय बरं आवडतं?"

"अरे वेड्या, इतंकही नाही लक्षात? तुला कोंबडीचं मांस सर्वात जास्त आवडतं ना? मग उद्या जृंभिका आत्याला एक कोंबडं नेऊन दे. अन् घेऊन ये त्या बदल्यात अक्कल!" आईने त्याला सांगितलं.

दुसऱ्या दिवशी भोला कोंबडी घेऊन जृंभिकाकडे गेला आणि म्हणाला, "आत्या मला हे कोंबडं भारी आवडतं, हे घे अन् दे अक्कल मला."

"ठीक आहे. पण मला बरोबर पारखायला हवं, की तू खरं बोलतोयस की नाही. मला एका प्रश्नाचं उत्तर दे. बिन पायांनी पळणारा कोण?" जृंभिकाने प्रश्न विचारला. भोलाने थोडा वेळ डोकं खाजवलं अन् मग त्याने सांगितलं की आपल्याला नाही माहीत.

"याचाच अर्थ असा की तू यापेक्षा तुला आवडणारी वस्तु दिली नाहीस. यावेळी तू आता परत जा अन् यापेक्षा जास्त आवडणारी वस्तु घेऊन परत ये." असं म्हणून जृंभिकेनं भोलानाथला परत पाठवलं.

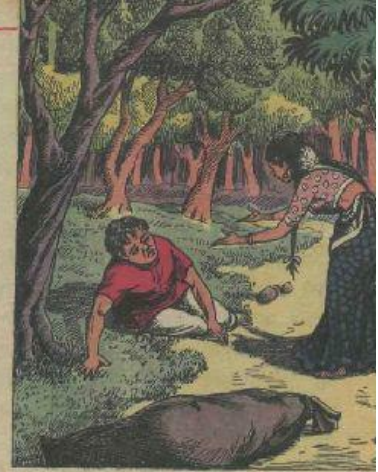
तो परत आला तोपर्यंत त्याच्या आईनं अंथरूण धरलं होतं. कित्तीतरी शेजारी येऊन तिची सेवा-शुश्रूषा करत होते. त्यांना विचारल्यावर ते भोलाला म्हणाले, "अरे, तुझ्या आईला लकवा झालाय. वैद्यांनी इलाज केला, पण त्याचा काही उपयोग होत नाहीय."

तेंव्हा भोलाला आपल्या जवळ बोलावून आई म्हणाली, "आता मी जगणार नाही बेटा! जृंभिकानं तुला दिली न अक्कल? मी आता निश्चिन्त होऊन जात आहे." असे म्हणून तिने प्राण सोडला.

त्या रात्रभर भोला आपल्या आईसाठी रडत राहिला. तो विचार करू लागला, "आई शिवाय कसा जगणार मी? आता माझी खबरबात कोण विचारील? माझ्या गरजा कोण पुरवील?" असा विचार करताकरताच एक गोष्ट त्याच्या ध्यानात आली ती ही कि, या जगात त्याची सर्वात आवडीची गोष्ट म्हणजे आईच!

त्याने आईचा देह एका पोत्यात गुंडाळला व तो जृंभिकाकडे घेऊन जाऊन तो म्हणाला, "सर्वात आवडती वस्तु आणली मी आत्या; आता दे मला अक्कल!"

"तुझ्या म्हणण्यातला खरेपणा

पडताळायला हवा मला! बोल, सोन्याशिवाय, तितकीच चमकणारी वस्तु कोणती?" भोलानाथला जृंभिकेनं विचारलं.

बराच विचार करून आपल्याला ते माहीत नसल्याचं भोलानं सांगितलं. तेंव्हा जृंभिकेनं पुन्हा त्याला परत जाऊन थाहून आवडीची वस्तु आणायला सांगितलं.

आईच्या प्रेताचं पोतं घेऊन भोला पुन्हा घराकडे निघाला. वाटेत एका ठिकाणी बसून तो आपल्या स्थितीबद्दल जोरजोरात रडू लागला. इतक्यात कुणीसं विचारलं, "का रडतोस?"

आपल्यासमोर उभ्या असलेल्या त्या राधा नावाच्या मुलीला भोलाने आपली

रामकहाणी सांगितली. आपल्या आईचा मृत्यु, आणि जृंभिकेचे प्रश्न वगैरे सारं त्यानं सांगितलं व आपल्याला अक्कल न मिळाल्याबद्दल दुःख व्यक्त केले.

सगळे अैकून हसत राधा म्हणाली, "बिन पायांनी पळू शकते, ती नदी. सोन्यापेक्षाही चमकतो तो सूर्य. इतकंही तुला कळत नसेल तर तुझी काळजी घेणारं कुणीतरी असायला हवं. अच्छा, ते काम मीच करीन. मी ऐकलंय की भोळीभाबडी माणसं आपल्या बायकोवर खूप प्रेम करतात. तू करशील लग्न माझ्याशी?"

"तुझी हरकत नसेल तर मला मंजूर आहे." भोला म्हणाला. नंतर त्या दोघांचं लग्न झालं. राधा भोलाची त्याच्या आईपेक्षा ही अधिक काळजी घेअू लागली.

भोलाही राधाला खूश ठेवू लागला. राधा म्हणेल ते तो करी, अशा तऱ्हेने त्यांचं एकमेकांवर प्रेम वाढत राहिलं.

एकदा भोलाच्या लक्षात आलं की, आपली सर्वात आवडीची वस्तु म्हणजे बायकोच! म्हणून तो बायकोला घेअून पुन्हा जृंभिका जादुगारणीकडे गेला. तो तिला म्हणाला, "आत्या, आता मात्र मी खरोखरच आपली सर्वात प्रिय वस्तु घेअून आलोय. ही बघ!"

जृंभिकाने एकवार दोघांकडे पाहिलं अन् विचारलं, "बिन पायांनी पैदा होअून, प्रथम दोन पाय प्राप्त करून नंतर चार पाय प्राप्त होतात, ते काय?"

भोलानाथ डोकं खाजवू लागताच राधाने त्याच्या कानात सांगितले, 'बेडूक'. मग भोलाही अुत्तरला, "बेडूक!"

"अच्छा! तुझ्या खोपडीत अक्कल नसली तरी तुझी बायको मात्र 'अकलेचा कांदा' आहे. तेव्हा आता तीच अक्कल तुम्ही दोघांनी वाटून घ्या, अन् सुखाने रहा." इतकं म्हणून जृंभिकाने त्यांना आशिर्वाद देअून परत पाठवलं.

नवीन वैद्य

चन्द्रकान्तने नव्यानेच वैद्यकीय पेशा सुरू केला होता. एकदा त्याच्याकडे सांसर्गिक रोगाचा एक रोगी आला. चन्द्रकान्तने त्याला औषध देअून रवाना केले आणि तो स्वतः मात्र पायापासून डोक्यापर्यंत थरथर कापू लागला. ते पाहून त्याच्या बायकोने विचारले, "काय झालं?"

"आता इतक्यात जो रोगी आला होता न, त्याला स्पर्शजन्य रोग आहे. मला भीती पडलीय की त्याचाच रोग मला लागलाय!" चन्द्रकान्त अुत्तरला.

इतके बोलून तो पुढे काही बोलूच शकेना. एकाएकी त्याचा घसा बसला. अन् तो अगदीच मुका झाला. ते पाहून त्याची बायको सुनन्दा घाबरून गेली. अन् ती तावडतोब चन्द्रकान्तचा मामा श्रीनाथ याच्याकडे गेली.

श्रीनाथ हा त्या गावचा फार मोठा वैद्य होता. भाचा चन्द्रकान्त वैद्यकी शिकला होता.

सुनन्दाकडून हकिकत कळल्यावर तो तावडतोब चन्द्रकान्ताकडे आला. त्याची नाडी बघून श्रीनाथ सुनन्दाला म्हणाला, "याची तब्येत अगदी छान आहे. कसलाही स्पर्शरोग याला झालेला नाही. पण हा कापतो आहे, त्याअर्थी असं वाटतंय की याला सर्दी झालीय. त्याचं बोलणं बन्द झालय त्याअर्थी त्याच्या मेन्दूला काही तरी झालय. याची शस्त्रचिकित्सा करावी लागेल. दोन दिवस याला कार्ल्याची खटाई, कार्ल्याची चटणी अन् तुपात तळलेलं कार्लं जेवणातून दे आणि पाण्याऐवजी कार्ल्याचा रसच प्यायला दे."

सुनन्दाने त्याप्रमाणेच स्वयंपाक करून नवऱ्याला जेवायला बोलावले. सुनन्दा वाढू लागल्यावर कार्ल्याची भाजी पाहून चिडून चन्द्रकान्त विचारू लागला, "हा कसला स्वयंपाक केलायस तू? आजपर्यन्त मी कधी एकदा तरी कार्ल्याची भाजी खाल्ली आहे!

अशोक साठे

अगोदरच मी आजारी आहे. मला जरा स्वादिष्ट जेवण द्यावं असंही नाही वाटलं तुला?"

नवऱ्याच्या ओरडण्याचे सनन्दांला जराही वाईट वाटले नाही, "ओहो! शस्त्र चिकित्से-शिवायच तुमची बोलणी सुरू झाली पुन्हा? तुमचे मामा म्हणाले होते की-असं होईल म्हणून! अन् अगदी बरोबर तसंच झाले बघा! काय बरं वाटलं मला!" सुनन्दा म्हणाली.

चन्द्रकान्तला आता खरा प्रकार कळून चुकला. आपल्याला नापसन्त पदार्थ दिसल्याने आपला मेन्दु प्रभावित होअून शस्त्र चिकित्सेशिवायच आपण बरे झालो. मामाला ही गोष्ट माहीत आहे, पण मला नाही शिकवली त्याने! कदाचित् ही एक नवीच चिकित्सा-प्रणाली असावी. असा चन्द्रकान्तने निष्कर्ष काढला.

नन्तर तो सुनन्दाला म्हणाला, "तू लक्ष्मीकान्ताच्या घरी जा. इकडल्या तिकडल्या गप्पा काढून त्याच्या बायको कडून माहिती काढून घे, की लक्ष्मीकान्तच्या बापाला कोणते पदार्थ अप्रिय आहेत. फार महत्वाचं आहे हं हे! तो बाप एकदा अशाच रोगाची तक्रार घेअून माझ्याकडे आला होता. त्याची चिकित्सा करताना मामाचा सल्ला घ्यायचा मला संकोच वाटला होता. आता हा नवा अुपाय करून पहावा म्हणतो."

पतीच्या बुध्दिमत्तेवर खूश झालेली सुनन्दा लक्ष्मीकान्तच्या घरी गेली. रस्त्यात तिला श्रीनाथ भेटला. चन्द्रकान्तच्या तब्येतीबद्दल त्याने सुनन्देला विचारले. खरी गोष्ट सुनन्दा त्याच्या पासून लपवू शकली नाही. तिने इत्थंभूत सारी गोष्ट त्याला सांगून टाकली.

हें ऐकून श्रीनाथ हसत म्हणाला. "असंच काहीतरी घडेल हे ताडलंच होतं मी. खरी गोष्ट जाणण्यासाठी मी ही काल्याची गोष्ट सांगितली. लक्ष्मीकान्तच्या पित्यावर तो हा प्रयोग करील तर काय परिणाम होईल? ती तर काही ढोंग करण्याची गोष्ट नव्हे! खरा आजार आहे तो! त्याचा अुपाय निराळाच आहे. चल. घरी जाअू या." आणि सुनन्दाला घेअून श्रीनाथ भाचा चन्द्रकान्त याच्या घरी गेला. नंतर भाच्याची चांगली तासडंपट्टी करून तो म्हणाला. "लक्ष्मीकान्तचा बाप प्रथम माझ्याकडे आला होता. मी सांगितलेले पैसे जास्त वाटले, म्हणून तो तुझ्याकडे आला. मला वाटलंच होतं की तो नंतर तुझ्याकडे

येईल आणि त्याची चिकित्सा केलीस तर तुझं चांगलं नाव होईल. मी तुझ्यासाठी इतकी धडपड करतो, पण तू मात्र चिकित्सा शास्त्रातल्या अडचणी मला विचारायचा संकोच करतोस. हे काही बरं नव्हे. काय? समजतंय ना माझं बोलणं?"

चन्द्रकान्तने आपली चूक कबूल केली. नंतर त्या रोगाची चिकित्सा पद्धती त्याने मामाला विचारून घेतली. मामा गेल्या बरोबर चन्द्रकान्त पुन्हा कापू लागला.

"आता काय झालं कापायला? आता कुणाच्या अुपायाचा प्रश्न आहे?" सुनंदाने विचारले.

"अजून माझा थरथरण्याचा आजार संपला नाही. अजून काही दिवस मला खाटेवर रहायला हवं. लक्ष्मीकान्तच्या बापाला मी औषध पाठवून देईन. पण आणखी एकादा रोगी मी तपासू इच्छित नाही." चन्द्रकान्त म्हणाला.

यावर हसून सुनन्दा म्हणाली, "रोज रात्री झोपताना मी तुम्हाला तुळशीच्या मुळाचं चूर्ण, पानांच्या रसात घालून देत जाईन. हे औषध रोज दोन्ही वेळा घेत रहाल तर कोणत्याही अन् कितीही स्पर्शजन्य रोग्यांवर इलाज केलात तरी तुम्हाला कसलाही आजार होणार नाही. अुगीचच घाबरून तुम्ही आपल्या व्यवसायात बदनाम होअू नका." "तुला हे कसं कळलं की मी स्पर्श-रोग्यांना भितो आहे?" चन्द्रकान्तने आश्चर्याने विचारले. "वैद्यकी सुरू करताना नवीन नवीन असंच होतं, ही गोष्ट तुमच्या मामांनी सांगितली होती. इतकंच नव्हे, तर तुमचे विचार व आचार अगदी त्यांच्याच-सारखे आहेत. त्यामुळे त्यांच्या अनुभवांचा तुम्हाला लाभ घेता येईल, हेही मामांनी तुम्हाला सांगितलं होतं." सुनन्दा म्हणाली.

हे ऐकून चन्द्रकान्त अवाक् झाला! त्याने ओळखले की मामासमोर गर्व करणं, किंवा त्यांना काही विचारायला लाजणं—हा आपलाच मूर्खपणा होईल. त्यांच्याकडूनच वैद्यक-शास्त्र शिकून घेअून, त्यांच्याही पेक्षा 'मोठा वैद्य' म्हणून नाव मिळवण्याच्या आपल्या लालसेबद्दल चन्द्रकान्तला आता लाज वाटली.

दुसऱ्याच दिवसापासून चन्द्रकान्त निःसंकोचपणे आपल्या मामाकडे जाअून आपल्या अडचणी सोडवून घेअू लागला अन् थोड्याच दिवसात 'कुशल वैद्य' म्हणून चन्द्रकान्तची कीर्ती होअू लागली.

कापालिनी

एके काळी काश्मीरमधे एक क्षत्रीय रहात असे. त्याला सीमंतिनी नावाची एकुलती एक मुलगी होती. सीमन्तिनी लावण्यवती होती. तिचा पिता स्वर्गवासी झाल्यावर त्याची सारी संपत्ती, म्हणजे अनेक वने, अरण्ये व त्याचा किल्ला वगैरेंची तीच मालकीण बनली. त्यामुळे आसपासचे काही घरंदाज तरूण तिच्याशी विवाह करायला अुत्सुकता दाखवू लागले. त्यांच्यातला गणदेव नावाचा एक तरूण खरोखरच तिच्या प्रेमात पडला. परन्तु सीमन्तिनीच्या मनात विवाहाचा विचारच नसल्याने, तिने सर्वांनाच धुडकावून लावले.

सीमंतिनीला जंगल, पहाड व तऱ्हेतऱ्हेच्या पशुपक्ष्यांचे भारी आकर्षण वाटे.ती खूपदा पायी किंवा घोड्यावर बसून जंगलाच्या वाटेने खूप दूर जाई व 'गरूड शिखर' नावाच्या टेकडीवर बसून दूरवर दिसणारे निसर्गसौन्दर्य तासंतास पहात राही ते पहाताना तिचे मन आनन्दाने भरून जाई.

अशा तऱ्हेने निसर्गावर प्रेम करणाऱ्या सीमन्तिनीच्या मनात अचानकच कापालिक शक्ति प्राप्त करून घेण्यांची इच्छा जागृत झाली. वेताळाला वंशीभूत करून घेण्यासाठी, परकाया प्रवेश, कामरूप व कामगमन इत्यादि सिध्दी प्राप्त करून घेण्यासाठी ती विचित्रशा पूजा वगैरे करू लागली. त्यासाठी आवश्यक असा अजब प्रकारचा आहार घेअू लागली आणि खूपच चमत्कारिक व आश्चर्यजनक अशा अुपासना-पध्दतींचे पालन करू लागली. ती कधी-कधी चन्द्राकडे पहात राहून, बेशुध्द होअून घसरून पडे. विचित्रशा कंदमुळांचा काढा करून तो पीत असे. आपल्या शरीराला ती फार कठीण अशी पीडा देत असे. अशा विचित्र साधनेने तिला काही शक्ति मिळाल्याही.

हे सर्व ऐकून गणदेवला फार दु:ख वाटे.

सीमंतिनी सर्वसामान्य मानवतेपासून दूर जात चालली आहे. ती जेंव्हा सर्वसाधारण होती, तेंव्हाच तिने माझ्याशी लग्नाला नकार दिला होता. अन् आता तर अशा परीस्थितीत माझं तिच्याशी कसं काय लग्न होणार?" असेच विचार नेहमी त्याच्या मनात पिंगा घालत.

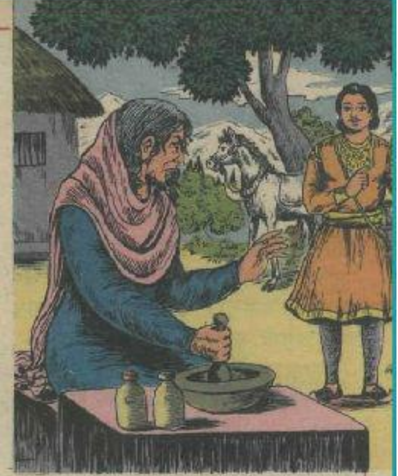
तो नेहमी 'सीमन्तिनीला पूर्वीची सर्वसामान्य सीमन्तिनी कशी बनवता येईल' हाच विचार करीत बसे. तो तिला न दिसेल अशा रीतीने, ती कसकसल्या पूजा वगैरे करीत आहे यावर नजर ठेवी.

जसजसे एकामागोमाग एक महिने जाअू लागले, तसतशी गणदेवच्या मनात एक इच्छा फळ धरू लागती की सीमंतिनीला कसेही करून,या साऱ्या प्रकारातून सोडवायला हवे. शेवटी त्याने पिंगलिनी नावाच्या एका जादूगारणीरडे मदत मागितली.

पिंगलिनी ही अद्‌भुत मन्त्र-तन्त्र जाणणारी जादुगारीण मानली जात असे. ती आपल्या बागेत तऱ्हतऱ्हेच्या वनस्पती वाढवून त्यांच्या मुळांपासून व पानांपासून औषधे बनवत असे. तिने गणदेवचे बोलणे लक्षपूर्वक ऐकले.

"सीमन्तिमीला कापालिनी बनायचं असेल तर आपण तिला अडवायचं काय कारण?" पिंगलिनीने गणदेवला विचारले.

"कारण माझी तशी इच्छा नाही. समजलं? तुला हवे तेवढे पैसे मी देईन. तू फक्त इतकंच सांग, की तू तिला पुन्हा सर्वसामान्य मुलगी बनवू शकशील की

नाही?" गणदेव झटकन अुत्तरला.

"कापालिनीच्या जीवनात आनन्द नसतोच, असं तुला वाटतं का?" त्याच्याकडे निरखून पहात पिंगलिनीने विचारले.

"आनन्द मिळतही असेल, पण सुख नाही मिळत ना?" गणदेवने प्रश्न केला.

"होय हे मान्य आहे मला. तुझी पत्नी बनूनच तिला सुख लागेल." पिंगलिनीने कबुली दिली.

"म्हणूनच तर मी तुला विनवतो आहे. तिला माझी पत्नी बनवण्यासाठी काहीतरी कर. मी जन्मभर तुझा कृतज्ञ राहीन." गणदेव म्हणाला.

"ठीक आहे. करीन की तुला मदत मी, सांगते तसं कर. पुढल्या अमावास्येला

कापालिनी

एके काळी काश्मीरमधे एक क्षत्रीय रहात असे. त्याला सीमंतिनी नावाची एकुलती एक मुलगी होती. सीमन्तिनी लावण्यवती होती. तिचा पिता स्वर्गवासी झाल्यावर त्याची सारी संपत्ती, म्हणजे अनेक वने, अरण्ये व त्याचा किल्ला वगैरेंची तीच मालकीण बनली. त्यामुळे आसपासचे काही घरंदाज तरूण तिच्याशी विवाह करायला अुत्सुकता दाखवू लागले. त्यांच्यातला गणदेव नावाचा एक तरूण खरोखरच तिच्या प्रेमात पडला. परन्तु सीमन्तिनीच्या मनात विवाहाचा विचारच नसल्याने, तिने सर्वांनाच धुडकावून लावले.

सीमंतिनीला जंगल, पहाड व तऱ्हेतऱ्हेच्या पशुपक्ष्यांचे भारी आकर्षण वाटे.ती खूपदा पायी किंवा घोड्यावर बसून जंगलाच्या वाटेने खूप दूर जाई व 'गरूड शिखर' नावाच्या टेकडीवर बसून दूरवर दिसणारे निसर्गसौन्दर्य तासंतास पहात राही ते पहाताना तिचे मन आनन्दाने भरून जाई.

अशा तऱ्हेने निसर्गावर प्रेम करणाऱ्या सीमन्तिनीच्या मनात अचानकच कापालिक शक्ति प्राप्त करून घेण्याची इच्छा जागृत झाली.वेताळाला वशीभूत करून घेण्यासाठी, परकाया प्रवेश, कामरूप व कामगमन इत्यादि सिध्दी प्राप्त करून घेण्यासाठी ती विचित्रशा पूजा वगैरे करू लागली. त्यासाठी आवश्यक असा अजब प्रकारचा आहार घेअू लागली आणि खूपच चमत्कारिक व आश्चर्यजनक अशा अुपासना-पध्दतींचे पालन करू लागली. ती कधी-कधी चन्द्राकडे पहात राहून, बेशुध्द होअून घसरून पडे. विचित्रशा कंदमुळांचा काढा करून तो पीत असे. आपल्या शरीराला ती फार कठीण अशी पीडा देत असे. अशा विचित्र साधनेने तिला काही शक्ति मिळाल्याही.

हे सर्व ऐकून गणदेवला फार दुःख वाटे.

सीमंतिनी सर्वसामान्य मानवतेपासून दूर जात चालली आहे. ती जेंव्हा सर्वसाधारण होती, तेंव्हाच तिने माझ्याशी लग्नाला नकार दिला होता. अन् आता तर अशा परीस्थितीत माझं तिच्याशी कसं काय लग्न होणार?" असेच विचार नेहमी त्याच्या मनात पिंगा घालत.

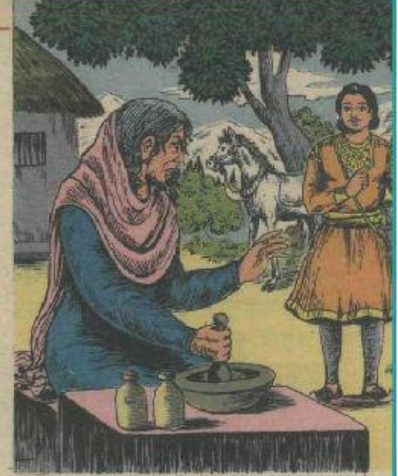
तो नेहमी 'सीमन्तिनीला पूर्वीची सर्वसामान्य सीमन्तिनी कशी बनवता येईल' हाच विचार करीत बसे. तो तिला न दिसेल अशा रीतीने, ती कसकसल्या पूजा वगैरे करीत आहे यावर नजर ठेवी.

जसजसे एकामागोमाग एक महिने जाअू लागले, तसतशी गणदेवच्या मनात एक इच्छा फळ धरू लागती की सीमंतिनीला कसेही करून,या साऱ्या प्रकारातून सोडवायला हवे. शेवटी त्याने पिंगलिनी नावाच्या एका जादूगारणीरडे मदत मागितली.

पिंगलिनी ही अद्‌भुत मन्त्र-तन्त्र जाणणारी जादूगारीण मानली जात असे. ती आपल्या बागेत तऱ्हतऱ्हेच्या वनस्पती वाढवून त्यांच्या मुळांपासून व पानांपासून औषधे बनवत असे. तिने गणदेवचे बोलणे लक्षपूर्वक ऐकले.

"सीमन्तिमीला कापालिनी बनायचं असेल तर आपण तिला अडवायचं काय कारण?" पिंगलिनीने गणदेवला विचारले.

"कारण माझी तशी इच्छा नाही. समजलं? तुला हवे तेवढे पैसे मी देईन. तू फक्त इतकंच सांग, की तू तिला पुन्हा सर्वसामान्य मुलगी बनवू शकशील की

नाही?" गणदेव झटकन अुत्तरला.

"कापालिनीच्या जीवनात आनन्द नसतोच, असं तुला वाटतं का?" त्याच्याकडे निरखून पहात पिंगलिनीने विचारले.

"आनन्द मिळतही असेल, पण सुख नाही मिळत ना?" गणदेवने प्रश्न केला.

"होय हे मान्य आहे मला. तुझी पत्नी बनूनच तिला सुख लागेल." पिंगलिनीने कबुली दिली.

"म्हणूनच तर मी तुला विनवतो आहे. तिला माझी पत्नी बनवण्यासाठी काहीतरी कर. मी जन्मभर तुझा कृतज्ञ राहीन." गणदेव म्हणाला.

"ठीक आहे. करीन की तुला मदत मी, सांगते तसं कर. पुढल्या अमावास्येला